

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE: RIDDER RENÉ VICTOR, HOOFDREDACTEUR

E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES: PROF. MR. RIDDER RENÉ VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

AANPASSING VAN DE VENNOOTSCHAPSWETGEVING AAN DE EERSTE E.E.G.-RICHTLIJN

Inhoud van de Wet van 6 maart 1973

Deze wet beoogt de aanpassing van de Belgische wetgeving aan de eerste richtlijn van de Raad van de Europese Gemeenschappen genomen op grond van art. 54, lid 3, g, van het Verdrag van Rome.

Een richtlijn is te omschrijven als een voorschrift door de gemeenschapsinstanties gericht tot de lid-staten, krachtens hetwelk de lidstaten hun nationale wetgeving zodanig moeten wijzigen dat zij het door de richtlijn beoogde resultaat (hier: de coördinering van de vennootschapswetgeving) verwezenlijken. In de keuze van de middelen daartoe zijn de lid-staten vrij; een richtlijn is dus geen uniforme wet (*Parl. Besch., Senaat, 77 (1972-'73), blz. 2*).

De richtlijn beperkt zich tot drie vennootschapsvormen, namelijk de naamloze vennootschap, de commanditaire vennootschap op aandelen en de personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid.

Zij geldt slechts voor:

- 1) de openbaarmaking van bepaalde akten en gegevens;
- 2) de rechtsgeldigheid van de verbintenissen der vennootschap;
- 3) de nietigheid van de vennootschap.

De nieuwe wet heeft de richtlijn niet systematisch uitgewerkt doch de verschillende bepalingen in de bestaande wetgeving op de vennootschappen ondergebracht, ofwel door bestaande artikelen te wijzigen, ofwel door nieuwe bepalingen in of tussen bestaande artikelen in te lassen.

Zij heeft zich echter niet beperkt tot de hierboven vermelde vennootschappen; zij heeft bepaalde nieuwe voorschriften uitgebreid tot alle categorieën van vennootschappen met rechtspersoonlijkheid.

Ingevolge de wijzigingen aan de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen, moesten verschillende andere wetgevingen aangepast worden zoals de wetgeving betreffende het handelsregister, het Wetboek der Registratie-, Hypotheek- en Griffierechten en het Gerechtelijk Wetboek.

Tenslotte vallen sommige bepalingen van de wet volledig buiten de richtlijn.

Waar hierna zonder enige bijkomende vermelding een artikel wordt genoemd, wordt daarmee een artikel van de op 30 november 1935 gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen bedoeld, en wel zoals het door de Wet van 6 maart 1973 werd ingevoerd, gewijzigd of aangevuld.

I. - Aanpassing van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen aan de richtlijn

1. De openbaarmaking en haar gevolgen

De openbaarmaking van de vennootschappen zal voortaan pas geldig zijn indien zij geschiedt in de vorm van neerlegging van de akte in een 'dossier' dat op naam van iedere vennootschap wordt gehouden op de griffie van de rechtbank van koophandel, gevolgd door de bekendmaking van de akte in de bijlagen van het *Belgisch Staatsblad*, volledig, bij uittreksel of bij wijze van mededeling.

In het rechtsgebied van iedere rechtbank van koophandel bestaat het handelsregister uit de 'dossiers' van de handelaars, natuurlijke of rechtspersonen, die in dit register een inschrijving hebben verkregen (art. 2, K.B. van 18 augustus 1964 tot uitvoering van de op 20 juli 1964 gecoördineerde wetten op het handelsregister).

In dit dossier worden alle akten en gegevens neergelegd en bewaard die openbaar dienen te worden gemaakt (art. 10, § 2).

Het eerste stadium van de openbaarmaking geeft aan derden de mogelijkheid ter plaatse waar het dossier is aangelegd, kosteloos alle nuttige gegevens omtrent de vennootschap te bekomen.

Op schriftelijke aanvraag kan zelfs een volledig of gedeeltelijk afschrift worden verkregen, zonder andere betaling dan de griffiekosten (art. 10, § 2, lid 3).

Die afschriften worden voor eensluidend gewaarmerkt tenzij de aanvrager te kennen geeft hierop geen prijs te stellen (art. 10, § 2, lid 4).

"Volgens het huidige Belgische Recht bestaat de openbaarmaking hoofdzakelijk uit de bekendmaking van de akten van de handelsvennootschappen in de bijlagen van het *Belgisch Staatsblad*, die voorafgegaan wordt door de neerlegging van die akten, met het oog op de bekendmaking, ter griffie van de rechtbank van koophandel en, in de arrondissementen waarin geen rechtbank van koophandel is, ter griffie van de burgerlijke rechtbank die in handelszaken optreedt.

"Voor sommige akten, zoals die waarvan sprake in de artikelen 137, 161, 162 en 163 van de huidige gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen, is de openbaarmaking beperkt tot de gewone neerlegging ter griffie van de rechtbank.

"De gecoördineerde wetten betreffende het handelsregister leggen aan de handelsvennootschappen zoals aan de natuurlijke personen het bijhouden van 'dossiers' op, maar :

a) dat 'dossier' wordt eerst aangelegd of aangevuld nadat de akten betreffende de vennootschap in de bijlagen van het *Belgisch Staatsblad* zijn verschenen ;

b) het is niet bedoeld als een wijze van openbaarmaking die aan derden kan worden tegengeworpen, enkel als een bron van inlichtingen voor derden, als een verzameling van gegevens voor het opmaken van statistieken en, als een middel ter voorkoming dat handelswerkzaamheden worden uitgeoefend zonder dat aan de voorwaarden daartoe is voldaan (aangezien de inschrijving wordt geweigerd indien het bewijs niet wordt geleverd dat aan die voorwaarden is voldaan)." (*Parl. Besch., Kamer, 700 (1969-70), nr. 1 blz. 4*).

Voor de handelsvennootschappen en de buitenlandse vennootschappen die in België een bijkantoor of enige bedrijfszetel hebben, worden de akten, uittreksels van akten, processen-verbaal en stukken opgenomen in een bijzondere afdeling van voormeld dossier. Deze bijzondere afdeling draagt hetzelfde nummer als het inschrijvingsdossier bij het handelsregister (art. 2 van het K.B. van 7 augustus 1973).

Voor de burgerlijke vennootschappen die de vorm van een handelsvennootschap hebben aangenomen wordt een speciaal register bijgehouden. Dit register bestaat uit de dossiers van gezegde vennootschappen, waarvan de maatschappelijke zetel in het rechtsgebied van de rechtbank is gelegen, en van de buiten-

landse burgerlijke vennootschappen die de vorm van een handelsvennootschap hebben aangenomen, waarvan een bijkantoor of enige bedrijfszetel in het rechtsgebied van de rechtbank is gevestigd (art. 3 van hetzelfde K.B.).

Voor de buitenlandse vennootschappen die niet worden bedoeld in artikel 198 van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen (vreemde vennootschappen die in België geen filiaal of een ander kantoor hebben) wordt eveneens een afzonderlijk register bijgehouden. Dit register bestaat uit de dossiers van voormelde vennootschappen ; daarin worden de documenten geplaatst waarvan de bekendmaking is voorgeschreven door artikel 199 van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen (art. 4 van hetzelfde K.B.).

Plaats waar het dossier wordt aangelegd : de griffie van de rechtbank van koophandel van het gebied waarin de vennootschap haar maatschappelijke zetel heeft (art. 10, § 1, lid 1). Voor de buitenlandse vennootschappen is het de griffie van de rechtbank van koophandel van het gebied waarin de vennootschap een bijkantoor of een bedrijfszetel in België heeft, of bij gebreke daarvan de griffie van een rechtbank van koophandel naar keuze. De latere neerleggingen moeten op dezelfde griffie gebeuren (art. 10, § 1, leden 2 en 3).

Termijn : Binnen vijftien dagen na de dagtekening van de definitieve akte (art. 10, § 1, lid 1).

Gevolgen : De vennootschap die haar statuten bij het handelsregister neerlegt, kan *onmiddellijk* haar inschrijving in het handelsregister aanvragen en met haar werkzaamheid beginnen.

In het oude systeem moest de vennootschap, na haar statuten te hebben neergelegd, wachten totdat deze in de bijlagen van het *Belgisch Staatsblad* gepubliceerd waren en pas daarna kon zij tot de inschrijving in het handelsregister overgaan (art. 9, 3°, van het K.B. van 20 juli 1964 tot coördinering van de wetten betreffende het handelsregister).

Het tweede stadium van de openbaarmaking, het bekendmaken van de akte in de bijlagen van het *Belgisch Staatsblad*, heeft tot doel de akte tegenstelbaar te maken aan derden.

De bekendmaking in de bijlagen van het *Belgisch Staatsblad* moet geschieden binnen vijftien dagen na de neerlegging op het handelsregister op straffe van schadevergoeding ten laste van de ambtenaren aan wie het verzuim of de vertraging te wijten is (art. 10, § 3).

In de oude wetgeving was de termijn van bekendmaking tien dagen. De diensten van het *Belgisch Staatsblad*, die overbelast zijn, hebben gevreesd dat door de inwerkingtreding van de wet hun toestand nog zou verergeren. Om dit te verhelpen werd de termijn van tien op vijftien dagen gebracht.

De verlenging met vijf dagen van de termijn voor

bekendmaking zal geen rechtstreeks gevolg hebben voor de vennootschap of voor derden, aangezien de akten voortaan vanaf de dag van de bekendmaking tegenstelbaar zijn aan derden en niet vijf dagen daarna (art. 10, § 4).

De Koning wijst de ambtenaren aan die de akten of uittreksels zullen ontvangen en stelt de vorm en de vereisten voor de neerlegging en de bekendmaking vast (art. 10, § 3, lid 3).

Daaromtrent bepaalt art. 6 van het K.B. van 7 augustus 1973 het volgende :

"1. De stukken waarvan de bekendmaking in het Belgisch Staatsblad is voorgeschreven, moeten vergezeld gaan van een afschrift opgemaakt op wit of ivorkleurig papier van goede kwaliteit.

De gebruikte vellen moeten 0 m 297 lang en 0 m 210 breed zijn.

De tekst moet zijn gedrukt of getypt.

Alleen de voorzijde van de vellen mag worden beschreven en per vel mag slechts één taal worden gebruikt.

2. Bovenaan ieder afschrift worden achtereenvolgens vermeld :

- 1) De handelsnaam of de benaming van de vennootschap zoals deze uit de statuten blijkt ;
- 2) De rechtsvorm van de vennootschap voluit geschreven ;
- 3) Het adres van de maatschappelijke zetel ;
- 4) Het nummer van haar inschrijving, naargelang het geval, in het handelsregister, in het register van de burgerlijke vennootschappen die de vorm van een handelsvennootschap hebben aangenomen of in het register van de buitenlandse vennootschappen die niet onder het voorschrift vallen van art. 198 van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen ;
- 5) Voor de balans en de winst- en verliesrekening van de naamloze vennootschappen, de datum van bekendmaking van de oprichtingsakte ;
- 6) Het onderwerp van de bekendmaking."

Wat de oproeping betreft, deze wordt overeenkomstig dezelfde voorwaarden opgemaakt en wordt door de belanghebbenden rechtstreeks aan het Bestuur van het *Belgisch Staatsblad* verzonden en in de vorm van een aankondiging bekendgemaakt (art. 14 K.B.).

Sommige akten moeten worden neergelegd en bekendgemaakt, andere moeten alleen worden neergelegd in het dossier van de vennootschap.

Aan de bekendmaking in haar geheel of bij uittreksel van de vennootschapsakten is niets gewijzigd. (artt. 6 tot 9).

De authentieke of onderhandse volmachten gehecht aan de in hun geheel neergelegde akten, alsmede de bij de artt. 29bis, 34, 107, 120bis en 122 voorgeschreven verslagen van de bedrijfsrevisoren, worden tegelijk met de akten waarop zij betrekking hebben, in uitgifte of in origineel neergelegd (art. 10, § 1, lid 5).

a) Akten die moeten neergelegd en bekendgemaakt worden :

1° De akten die volgens de wet in de bijlagen van het *Belgisch Staatsblad* moeten worden bekendgemaakt.

2° De akten die verandering brengen in bepalingen waarvoor de wet neerlegging en bekendmaking voorschrijft.

3° Het uittreksel van de akten betreffende de benoeming en de ambtsbeëindiging (in de oude wetgeving stond "de ontslagnemingen en de afzettingen", thans gewijzigd door "ambtsbeëindiging" om ook het geval van overlijden te dekken) van :

a) de beheerders, zaakvoerders en commissarissen van de naamloze vennootschappen, van commanditaire vennootschappen op aandelen en van personenvennootschappen met beperkte aansprakelijkheid ;

b) de personen aan wie in de naamloze vennootschappen op aandelen het dagelijks bestuur is opgedragen ;

c) de vereffenaars in vennootschappen met rechtspersoonlijkheid ; (Het oude artikel 12 kon worden uitgelegd in die zin dat alleen de vereffenaars van naamloze vennootschappen bedoeld waren. Thans geldt het voor de vereffenaars van alle vennootschappen met rechtspersoonlijkheid.)

d) de voorlopige bewindvoerders.

Bij de bespreking van de wet in de Kamer (*Parl. Besch., Kamer*, 700 (1969-1970), nr. 7, blz. 13) merkte de Minister op, dat de wetgeving betreffende de handelsvennootschappen geen enkele bepaling met betrekking tot de voorlopige bewindvoerders bevatte. Het begrip werd door de rechtspraak in het leven geroepen. De Minister wees op de begripsverwarring die rond de term "voorlopige bewindvoerder" kan ontstaan. Bedoelt men de bewindvoerder "ad hoc" (art. 119 van de gecoördineerde wetten) die in de plaats van een onbekwame in een P.V.B.A. wordt benoemd, ofwel de bewindvoerder die wordt benoemd om bij afstand van maatschappelijke aandelen een algemene vergadering samen te roepen ingeval de zaakvoerder dit niet doet (art. 127 van de gecoördineerde wetten) dan wel de voorlopige bewindvoerder die wordt aangesteld wanneer er ernstige onenigheid bestaat tussen de vennoten ?

De commissie meende dat de term "voorlopige bewindvoerder" in de drie gevallen kan gebruikt worden. De publiciteit wordt onontbeerlijk geacht wegens de belangrijke wijziging welke door die benoeming in de organen van de vennootschap wordt aangebracht. 4° Het uittreksel van de akten die de wijze van vereffening en de bevoegdheden van de vereffenaars bepalen als die bevoegdheden niet uitdrukkelijk en uitsluitend in de wet of de statuten bepaald zijn.

5° Het uittreksel van de in kracht van gewijsde gegane of bij voorraad uitvoerbare rechterlijke beslissing waarbij de ontbinding of de nietigheid van de vennootschap of de nietigheid van de statutenwijzigingen wordt uitgesproken, alsook het uittreksel van

de rechterlijke beslissing waarbij het vorengenoemde bij voorraad uitvoerbare vonnis wordt teniet gedaan.

Dat uittreksel vermeldt : a) de handelsnaam of de benaming en de maatschappelijke zetel van de vennootschap ; b) de datum van de beslissing en de rechter die ze heeft uitgesproken ; c) in voorkomend geval naam, voornamen en adres van de vereffenaars.

Een door de bevoegde organen van de vennootschap ondertekende verklaring wordt vereist (art. 12, § 2) : 1° voor de ontbinding van de vennootschap wegens afloop van haar termijn of om een andere reden ; 2° het overlijden van een der onder art. 12, § 1, 3°, vermelde personen (zie hierboven).

b) Akten die alleen in het dossier van de vennootschap moeten worden neergelegd (art. 12, § 3).

1° de akten tot wijziging van de oprichtingsakten van een personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid die niet bij uittreksel in de bijlagen van het *Belgisch Staatsblad* moeten worden bekendgemaakt ; 2° na iedere wijziging van de statuten van een naamloze vennootschap, van een commanditaire vennootschap op aandelen of van een personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid, *de volledige bijgewerkte tekst van de statuten*. Zulks is nuttig voor derden die de statuten van een vennootschap willen raadplegen ; deze raadpleging moet echter gebeuren in het vennootschapsdossier vermits de bekendmaking van deze bijgewerkte tekst in de bijlagen van het *Belgisch Staatsblad* slechts in vorm van mededeling gebeurt (zie hierna).

3° de akten die volgens deze wet ter griffie van de rechtbank van koophandel moeten worden neergelegd. Dit is geen voorschrift van de richtlijn maar een noodzakelijkheid om op het handelsregister over een volledig dossier van alle vennootschappen te beschikken.

Het onderwerp van de akten die slechts in het dossier moeten worden neergelegd, wordt *in de vorm van een mededeling* in de bijlagen van het *Belgisch Staatsblad*, overeenkomstig de vorige artikelen bekendgemaakt.

Dit is een belangrijke nieuwigheid die niet mag uit het oog verloren worden aangezien de publikatie van deze mededeling in de bijlagen van het *Belgisch Staatsblad* noodzakelijk is opdat de akte aan derden zou kunnen worden tegengeworpen.

Men had kunnen vrezen dat het voorschrift, na een wijziging van de statuten de volledige gecoördineerde tekst ervan op de griffie neer te leggen, dode letter zou zijn gebleven. De minister van justitie heeft dit voorkomen door de griffies te verplichten ervoor te waken dat de bijgewerkte tekst en de bekend te maken mededeling worden neergelegd terzelfdertijd als de wijzigende akte" (*Belgisch Staatsblad*, 1/9/93, brief van de minister van justitie aan de procureurs-generaal bij de hoven van beroep, blz. 9897). Op te

merken valt dat deze mededeling in het *Staatsblad* bijvoorbeeld ook geldt voor de volmachten gehecht aan de akten van stichting en de wijzigingen van de statuten, de verslagen van de bedrijfsrevisoren betreffende de inbreng in natura en de omzetting van aandelen (*Belgisch Staatsblad*, 1/9/73, blz. 9893), voor de jaarlijkse neerlegging van de balans van een P.V.B.A. (art. 137 van de gecoördineerde wetten), evenals voor de neerlegging van andere vennootschapsakten die thans door de gecoördineerde wetten worden voorgeschreven, zoals de artt. 161, 162 en 163 betreffende de coöperatieve vennootschappen. Praktisch komt het erop neer dat voor elk document dat volgens deze wet op de griffie van de rechtbank van koophandel moet worden neergelegd en dat niet in extenso in de bijlagen van het *Belgisch Staatsblad* wordt bekendgemaakt, een mededeling in die bijlagen moet worden gepubliceerd.

Het bestuur van het *Belgisch Staatsblad* en de griffier zullen voorafgedrukte formulieren ter beschikking stellen om deze mededeling in de bijlagen van het *Belgisch Staatsblad* te publiceren.

De volledige gecoördineerde tekst waarvan hierboven sprake is, zal niet noodzakelijk een notariële akte hoeven te zijn. De vennootschap kan dus zelf een gecoördineerde tekst opmaken die zij, voor echt verklaard, ondertekent en op de griffie neerlegt. Ook de notaris mag dit onderhands document ondertekenen. Tegelijkertijd zal dan een formulier ingevuld worden voor de publikatie van het feit van deze neerlegging in de bijlagen van het *Belgisch Staatsblad*. Deze formulieren zijn vrij van zegel en vrij van de formaliteit van registratie.

Hierbij aansluitend wordt de aandacht gevestigd op art. 42, lid 2 van de wet bepalend dat de neerlegging van de volledige bijgewerkte tekst van de statuten voor de eerste maal wordt vereist bij de eerstvolgende statutenwijziging of bij gebreke daarvan uiterlijk de eerste dag van de dertiende maand die volgt op de inwerkingtreding van de wet.

Art. 170 van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen werd gewijzigd om het aan te passen aan de nieuwe regels betreffende de openbaarmaking.

De akten kunnen aan derden worden tegengeworpen vanaf de dag zelf van hun bekendmaking in de bijlagen van het *Belgisch Staatsblad* (in hun geheel, bij uittreksel of in de vorm van mededeling), en zelfs vroeger, indien de vennootschap aantoon dat deze derden er kennis van droegen (art. 10, § 4, lid 1).

De derde heeft evenwel twee voordelen :

- 1) hij kan zich altijd op de akte beroepen vóór haar bekendmaking (art. 10, § 4, lid 2) (dit is niet nieuw).
- 2) tot de zestiende dag die op de bekendmaking volgt, kan de derde tegen de bekendmaking in aantonen dat hij onmogelijk van de akte kennis heeft kunnen dragen (art. 12, § 4 en art. 10, § 4, lid 3).

In geval van tegenstrijdigheid tussen de neergelegde tekst en die welke in de bijlagen van het *Belgisch Staatsblad* bekendgemaakt is, kan deze laatste niet worden ingeroepen tegen derden. Deze kunnen er zich echter wel op beroepen, tenzij de vennootschap aantoonst dat zij kennis droegen van de neergelegde tekst (art. 10, § 4, lid 4).

Dit nieuwe regime wijzigt grondig het Belgisch recht dat aan derden toeliet de niet-tegenstelbaarheid van een niet gepubliceerde oprichtingsakte of wijzigende akte op te werpen, zelfs indien zij niet te goeder trouw waren, doordat zij er bijvoorbeeld kennis van hadden (VAN RIJN, *Principes de Droit Commercial*, I, nr. 398).

Verduidelijken wij deze regels door voorbeelden ontleend aan de bijdrage van LEO MAEYENS in het werk *Europees vennootschapsrecht* (Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij 1968), blz. 96 :

– niet-openbaar gemaakte wijzigingen in de statuten : Een vennootschap wijzigt haar statuten in deze zin dat voortaan aandeelhouders, die wensen te stemmen, acht dagen vóór de algemene vergadering hun aandelen op de zetel der vennootschap of in een bank dienen neer te leggen. Deze statutenwijziging wordt evenwel niet gepubliceerd. Een aandeelhouder, die van de statutenwijziging niet op de hoogte was, zal toch zijn stemrecht op de algemene vergadering der vennootschap kunnen uitoefenen, zelfs wanneer hij zijn aandelen niet heeft neergelegd. Indien deze aandeelhouder echter op de algemene vergadering aanwezig was, zal hij vanzelfsprekend niet te goeder trouw het gebrek aan publikatie kunnen opwerpen : het stemrecht zal hem derhalve ontnegd kunnen worden.

– niet-gepubliceerde benoeming of ontslag van een orgaan :

Een vennootschap benoemt een nieuwe raad van beheer doch publiceert de wijzigingen niet. Derden, die in voorkomend geval zouden contracteren met de vroegere beheerraad, zouden de naleving van het contract door de vennootschap kunnen vorderen. De nieuwe raad van beheer is hun immers niet tegenstelbaar. Daarentegen hebben derden, die met de nieuwe beheerraad contracteren, het recht de uitvoering van het contract te vorderen. Bovendien zouden zij zich moeilijk te goeder trouw op het gebrek aan publikatie kunnen beroepen om zich aan de uitvoering van het contract te onttrekken.

Iedere rechtsoverdracht ingesteld door een vennootschap waarvan de oprichtingsakte niet overeenkomstig de vorige artikelen in de bijlagen van het *Belgisch Staatsblad* is bekendgemaakt, is onontvankelijk (art. 11). Deze bepaling was reeds in de gecoördineerde wetten onder art. 11, lid 3, eerste zin, opgenomen.

Het vroegere art. 11, lid 1 van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen stelde een sanc-

tie voor het geval de neerlegging van de akte niet gedaan werd binnen de in art. 10 bepaalde termijn.

Deze bepaling vinden wij niet meer terug in het nieuwe art. 11.

De sanctie blijft echter van kracht ingevolge de artt. 256 en 257 van het Wetboek der Registratie-, Hypotheek- en Griffierechten.

Vermeldingen die verplicht moeten voorkomen op de documenten die van een vennootschap uitgaan

Artikel 4 van de richtlijn luidt als volgt :

"De lid-staten schrijven voor dat op de brieven en orders de volgende gegevens worden vermeld :

– een register waarbij het in art. 3 vermelde dossier wordt aangelegd, alsmede het nummer waaronder de vennootschap in dit register is ingeschreven.

– de rechtsvorm van de vennootschap, de plaats van haar zetel en, in voorkomend geval, het feit dat de vennootschap zich in liquidatie bevindt.

Indien in deze stukken het kapitaal van de vennootschap wordt vermeld, moet dit gegeven betrekking hebben op het geplaatste en gestorte kapitaal."

Art. 29 van het K.B. van 20 juli 1964 tot coördinatie van de wetten betreffende het handelsregister bepaalt : "alle akten, facturen, brieven, bestellingen en andere soortgelijke stukken van commerciële aard, welke uitgaan van handelaars dienen voluit geschreven of bij afkorting de woorden 'handelsregister' of 'registre du commerce' (H.R. of R.C.) te vermelden met opgave van de zetel van de rechtbank der *inrichting* en van het inschrijvingsnummer".

Het artikel bedoelt hier het handelsregister van de plaats van iedere inrichting van de vennootschap en niet uitsluitend het handelsregister van de plaats waar de maatschappelijke zetel van de vennootschap is gevestigd.

Daarenboven betreft het alleen de handelaars en niet de burgerlijke vennootschappen die een handelsvorm hebben aangenomen.

Uit hetgeen voorafgaat is gebleken dat het de zorg was van de opstellers van de richtlijn alle akten en gegevens betreffende iedere vennootschap in één plaats te verenigen. Het is daarom dat de nieuwe artikelen 81 (N.V.), 114 (Commanditaire vennootschap op aandelen) en 138 (P.V.B.A.) van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen voorschrijven dat de akten, facturen, aankondigingen, bekendmakingen, brieven, orders en andere stukken onder andere volgende vermeldingen moeten dragen : het woord 'handelsregister' of de initialen 'H.R.', naargelang het geval, de voluit geschreven woorden 'Register van de Burgerlijke Vennootschappen die de vorm van een handelsvennootschap hebben aangenomen' samen met de vermelding van de rechtbank van koophandel in welk gebied de vennootschap haar *maatschappelijke zetel* heeft, gevolgd door een inschrijvingsnummer.

De aandacht dient erop gevestigd dat de combi-

natie enerzijds van de artt. 39 en 49 van voormeld K.B. tot coördinatie van de wetten betreffende het handelsregister en anderzijds van gezegde artikelen van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen tot gevolg heeft dat in bepaalde gevallen voormelde documenten twee inschrijvingsnummers dienen te vermelden: dat van de maatschappelijke zetel der vennootschap en dat van de inrichting die elders gelegen is dan in het gebied van de maatschappelijke zetel van de vennootschap.

De vereisten vermeld in het tweede deel van art. 4 van de richtlijn staan in de artt. 178, 2e lid (*vennootschap in liquidatie*), 81 (N.V.) en 138 (P.V. B.A.) van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen.

Wat de commanditaire vennootschap op aandelen betreft, schrijft het oude art. 114 slechts de vermelding voor van de vorm van de vennootschap op de documenten indien de vennootschap een bijzondere benaming aanneemt. De richtlijn eist in elk geval deze vermelding. Vandaar de verwijzing van het nieuwe artikel 114 naar de verplichte handelsnaam eerder dan naar een facultatieve bijzondere benaming. Het nieuw artikel 114 maakt de vermelding van de maatschappelijke zetel eveneens verplicht.

Het laatste lid van voormeld artikel 4 van de richtlijn vraagt een aanpassing van de artikelen 81 en 138.

"Uit de bespreking en de parlementaire voorbereiding van deze artikelen blijkt dat de uitdrukking 'kapitaal van de vennootschap' niet betekent 'het in de statuten vermelde maatschappelijk kapitaal', maar het overschot van de activa op de passiva (of omgekeerd) zoals blijkt uit de laatste balans.

"In de richtlijn worden daarentegen de begrippen van het geplaatste en gestorte kapitaal gehanteerd. Ze verlangt dus minder dan onze huidige tekst daar het gestorte kapitaal hoger kan liggen dan het zuiver actief van de vennootschap. Om dus zoveel mogelijk de huidige tekst te bewaren, waarbij derden beter worden beschermd, wordt in de nieuwe lezing (artt. 81 en 138) bijgevoegd 'indien hieruit blijkt dat het gestorte kapitaal niet meer gaaf is, moet melding worden gemaakt van het netto actief zoals dit uit de jongste balans blijkt'.

"Voor meer klaarheid en ondanks artikel 107 van de gecoördineerde wetten waarbij wordt bepaald dat de regels betreffende de naamloze vennootschappen toepasselijk zijn op de commanditaire vennootschappen op aandelen, wordt dezelfde verduidelijking gegeven in het tweede lid van het nieuwe artikel 114 van de gecoördineerde wetten." (*Parl. Besch., Kamer* 700 (1969-1970), nr. 1, blz. 15).

De sancties voor het geval de voormelde verplichte gegevens op handelsdocumenten ontbreken, zijn in de artt. 82, 114 en 138bis van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen opgesomd.

Art. 6 van de richtlijn schrijft voor passende sancties vast te stellen indien wordt nagelaten de balans en de winst- en verliesrekening openbaar te maken.

De verplichting tot openbaarmaking vinden wij terug in de gecoördineerde wetten (artt. 80, 137 en 161) evenals de sanctie bij gebrek aan bekendmaking (artt. 201 en 204). Er dient nochtans opgemerkt te worden:

- dat art. 201, 4° geen toepassing vindt indien de niet-bekendgemaakte balans en de winst- en verliesrekening niet vooraf aan de goedkeuring van de algemene vergadering worden onderworpen;
- dat op deze laatste verplichting zelf geen sanctie gesteld is.

Vandaar de nieuw bepaling van art. 201, 3°, quater gericht tegen de zaakvoerders of beheerders die binnen twaalf maanden na de afsluiting van het boekjaar de balans en de winst- en verliesrekening niet aan de algemene vergadering hebben voorgelegd (dit geldt ook voor de coöperatieve vennootschappen).

De B.V.B.A. staat niet vermeld onder art. 204, 2°. Dit wil zeggen dat bij gebrek aan neerlegging, met bedrieglijk opzet, de straf niet strenger was. Daarom wordt in het nieuwe artikel 204, 2° eveneens naar art. 137 verwezen.

2. Rechtsgeldigheid van de verbintenissen van de vennootschap

De verbintenissen die in naam van een vennootschap in oprichting worden aangegaan, zijn als zodanig in het Belgisch recht niet aan een uitdrukkelijke regeling onderworpen.

Zij kunnen volgens de rechtsleer en de rechtspraak worden aangegaan hetzij door een overeenkomst van sterkmaking, hetzij door een beroep te doen op de rechtsfiguur van de zaakwaarneming (J. RONSE, *T.P.R.*, 1968, 407 e.v.).

Behoudens de theoretische hypothese dat de zaakwaarnemer in eigen naam zou hebben gehandeld, zijn in deze beide instellingen de optredende vennoten niet jegens derden persoonlijk en hoofdelijk aansprakelijk voor de aangegane verbintenissen, indien de vennootschap niet wordt opgericht of de aangegane verbintenissen niet overneemt.

Een arrest van het Hof van Beroep van Brussel van 23 september 1963 (*Pas.*, 1964, II, 244), besliste dienaangaande:

"La gestion d'affaire peut avoir lieu pour une personne inconnue ou future. Les tiers n'ont jamais d'action contre le gérant qui agit *alieno domino*. Il en est ainsi vis-à-vis du gérant, formateur d'une société anonyme en voie de constitution et régulièrement constituée ultérieurement." De commentaar hierop in de *Revue Critique de Jurisprudence Belge* (1967, 296, nr. 14) luidde als volgt:

"Lorsque des fondateurs traitent au nom d'une société en formation et qu'ils précisent la qualité en

laquelle ils agissent, ils sont les gérants d'affaires *alieno nomine* et les tiers ne peuvent en conséquence agir contre eux après la constitution de la société. Ils n'ont d'action que contre la société, décide la Cour de Bruxelles sans que l'arrêt exige que la société reprenne expressément ou tacitement les engagements souscrits en son nom (Bruxelles, 23 septembre 1963, Pas. 1964, II, 244). Suivant le droit commun de la gestion d'affaire, le maître n'est cependant obligé que si son affaire a été bien gérée (De Page, *Traité* Tome II, 3e édition, n° 1.088 et 1.099). A défaut, une ratification expresse ou tacite, serait nécessaire. Si la société n'est pas constituée, les tiers n'ont pas davantage d'actions contre les fondateurs dès lors que ceux-ci n'ont pas contracté en nom personnel (Escarra et Rault, Tome II n° 540; *Encycl. Dalloz, Sociétés, Verbo: Sociétés Anonymes*, n° 102). Pour qu'il en fût autrement, il faudrait un texte spécial; tel est le cas de l'article 5, al. 2 de la loi française du 24 juillet 1966 ainsi que du premier projet de directive en voie d'élaboration au sein de la C.E.E."

Door het aan de richtlijn aangepaste artikel 13bis is in het Belgisch recht een belangrijke nieuwigheid ingevoerd. Dit artikel voorziet de persoonlijke en hoofdelijke aansprakelijkheid van diegenen die in naam van een vennootschap in vorming, vooraleer deze rechtspersoonlijkheid heeft verkregen, *in enigerlei hoedanigheid* een verbintenis hebben aangegaan, zo de vennootschap deze verbintenissen niet op zich heeft genomen binnen twee maanden na haar oprichting of indien de vennootschap niet tot stand is gekomen binnen twee jaar na het ontstaan van de verbintenis. De persoonlijke aansprakelijkheid geldt echter niet indien anders werd overeengekomen.

Let op de woorden "in enigerlei hoedanigheid" die ook de sterkmaking en de zaakwaarneming dekken.

Indien de vennootschap de verbintenis op zich neemt, wordt zij geacht deze van het begin af te hebben aangegaan.

Dit geldt voor alle soorten vennootschappen. De voorschriften van de richtlijn worden hier dus uitgebreid.

Volgens de huidige rechtsleer en rechtspraak wordt aanvaard dat tegen derden te goeder trouw die met een ongeldig benoemd orgaan hebben gehandeld, de ongeldigheid van de benoeming niet kan ingeroepen worden.

De deugdelijk schijnende benoeming is immers het werk van de vennootschap, die zelf optreedt.

De nietigheid van de benoeming en de daaruit voortvloeiende onbevoegdheid van de vertegenwoordiger van de vennootschap, kan wel ingeroepen worden indien de derde, op het ogenblik van de handeling, kennis had van de ongeldigheid van de benoeming.

Deze stelling wordt thans uitdrukkelijk weergegeven in art. 13, 2e lid: "Door de vervulling van de formaliteiten inzake de openbaarmaking betreffende personen die als orgaan de bevoegdheid hebben de ven-

nootschap te verbinden, kan een onregelmatigheid in hun benoeming niet meer aan derden worden tegen-
geworpen, tenzij de vennootschap aantoonde dat deze derden daarvan kennis droegen."

Derden te goeder trouw kunnen dus afgaan op hetgeen openbaar werd gemaakt.

De bewijslast van het ontbreken van de goede trouw ligt bij de vennootschap, wat conform is aan het principe vervat in art. 2268 B.W.

Dit geldt voor *alle* vennootschappen en de Belgische wetgeving gaat hier dus eveneens verder dan de richtlijn.

De bepalingen betreffende de rechtsgeldigheid van de verbintenissen van de vennootschap behoren tot de belangrijkste van de richtlijn.

Het is soms zeer moeilijk vast te stellen of wij met het bevoegde orgaan handelen en zelfs te zeggen of een voorziene handeling wel binnen de perken van het vennootschapsdoel valt.

Het Belgisch recht was gekenmerkt door grote onzekerheid betreffende de omvang van de bevoegdheden van de organen van bestuur en vertegenwoordiging. Deze onzekerheid vond haar oorsprong voornamelijk in het aanvullend karakter van de wettelijke bevoegdheidsregeling en de tegenstelbaarheid aan derden van statutaire bevoegdheidsbeperkingen.

De derden moesten vaak onduidelijke en niet gecoördineerde teksten van statuten en statutenwijzigingen raadplegen.

De oplossing door de richtlijn aan deze problemen gegeven komt erop neer dat de veiligheid van de derden wordt verstevigd, hetgeen een vermindering meebrengt van de bescherming van de vennoten.

De aandacht wordt erop gevestigd dat de navolgende principes slechts gelden voor de vennootschappen die in de richtlijn bedoeld zijn, namelijk de N.V., de P.V.B.A. en de Commanditaire Vennootschap op aandelen. Tengevolge van deze beperking blijven de vennootschappen in het Belgisch recht, naargelang hun soort, beheerst door *diametraal tegengestelde systemen van vertegenwoordiging*.

Wie zijn de *organen* van de vennootschap?

Het zijn de personen wier bevoegdheid om de vennootschap te vertegenwoordigen ontleend is aan een functie door de *wet* ingesteld. Het gaat hier om:

- de beheerraad en de afgevaardigde van het dagelijks bestuur in de N.V. en de Commanditaire Vennootschappen;
- de zaakvoerder in de P.V.B.A.;
- de vereffenaars in beide vennootschappen.

De nieuwe wet laat toe dat in de N.V. door de statuten aan één of meer beheerders of een college van beheerders de bevoegdheid wordt verleend om alleen of gezamenlijk de vennootschap in de handelingen of in rechte te vertegenwoordigen.

Indien de statuten een dergelijke clausule bevatten

kan een individuele beheerder de hoedanigheid van orgaan verkrijgen.

In de P.V.B.A. is het omgekeerd : Indien er meerdere zaakvoerders zijn, is iedere zaakvoerder individueel bevoegd en de statuten kunnen aan één of meer zaakvoerders de bevoegdheid verlenen alleen of gezamenlijk de vennootschap te vertegenwoordigen.

De principes die aan de nieuwe bepalingen ten grondslag liggen, artt. 54, 63bis (voor de N.V.), 110 (voor de Commanditaire Vennootschap op aandelen) en 130 (voor de P.V.B.A.), zijn de volgende :

De vennootschap is tegenover derden verbonden door de handelingen van haar bestuursorganen tenzij deze handelingen de aan deze organen door de wet toegekende machten overschrijden.

Statutaire beperkingen van deze machten zijn niet tegenstelbaar aan derden zelfs indien zij zijn bekendgemaakt. Deze beperkingen zijn dus slechts van intern belang.

De wet laat niet toe dat de vennootschap het bewijs levert van het feit dat de derde de beperking kende of moest kennen tenzij deze klaarblijkelijk te kwader trouw is, namelijk indien tussen het orgaan en de derde samenspanning plaats vond. Maar de statutaire beperkingen bestaan ~~ook niet tegenover derden en dus niet tegenover andere organen van de vennootschap of tegenover aandeelhouders die als aandeelhouders met de beheerders handelen.~~ Deze moeten de statuten naleven.

De raad van beheer van een N.V. zal voortaan over alle machten beschikken die niet door de wet aan de algemene vergadering zijn voorbehouden ; deze laatste zijn :

- 1) benoeming en herroeping van beheerders en commissarissen ;
- 2) goedkeuring van de balans, gebruik van winsten en décharge aan beheerders en commissarissen ;
- 3) wijziging van de statuten ;
- 4) uitgifte van converteerbare obligaties.

Al de andere handelingen behoren tot de bevoegdheid van de raad van beheer, in acht genomen de beperkingen voortspruitend uit het maatschappelijk doel.

In een P.V.B.A. zal iedere zaakvoerder beschikken over de meest uitgebreide machten zoals de raad van beheer in een N.V., niettegenstaande elk hiermede strijdig beding in de statuten.

De vennootschap is gebonden door de rechtshandelingen van haar organen, zelfs wanneer deze handelingen de grenzen van het vennootschapsdoel overschrijden, tenzij de vennootschap aantoonst dat de derde wist dat de handeling de grenzen van dit doel overschreed of hiervan, gezien de omstandigheden, niet onkundig kon zijn ; bekendmaking van de statuten alleen is hiertoe echter geen voldoende bewijs (art. 63bis).

De organen die buiten de grenzen van het maatschappelijk doel gaan, zijn onbevoegd, maar de ven-

nootschap kan deze onbevoegdheid tegenover derden slechts inroepen indien de derden op het tijdstip dat gehandeld werd wisten dat het doel overschreden werd of indien zij, gezien de omstandigheden, hiervan niet onkundig konden zijn. De bewijslast ligt bij de vennootschap. Het publiceren van de statuten is geen voldoende bewijs om de kwade trouw van de derden aan te voeren. Anderzijds kan de derde die wist dat buiten de grenzen van het maatschappelijk doel werd gehandeld of gezien de omstandigheden hiervan niet onkundig kon zijn, de ongeldigheid van de handeling die het doel overschreed, niet tegenover de vennootschap inroepen. Immers de vennootschap zelf kan de ongeldigheid niet inroepen tenzij de derde niet te goeder trouw was. Het ware dan ook niet redelijk dat de derde zijn eigen kwade trouw zou kunnen inroepen. *Nemo auditur propriam turpitudinem allegans.*

De Belgische wetgever heeft het beginsel niet uitdrukkelijk in de wet vastgelegd maar het is vanzelfsprekend.

Hier moet wel even de aandacht gevestigd worden op de toestand die zich voordoet indien het handelsregister weigert bepaalde bestanddelen van het maatschappelijk doel in te schrijven (bijvoorbeeld gebrek aan activiteitsattest). Indien de beheerraad handelingen zou verrichten die vallen onder dergelijke bestanddelen van het doel valt hij onder toepassing van voormelde principes (zie ook art. 42 van de gecoördineerde wetten op het handelsregister, K.B. van 20 juli 1964).

De raad van beheer in een naamloze vennootschap en de zaakvoerder in een P.V.B.A. vertegenwoordigen de vennootschap tegenover derden en in rechte (art. 54, lid 2).

De statuten kunnen echter aan één of meerdere beheerders in de N.V. de bevoegdheid verlenen om alleen of gezamenlijk de vennootschap in de handelingen 'of' in rechte te vertegenwoordigen (art. 54, lid 4). Alleen de beheerders komen hiervoor in aanmerking ; *niet* een beheerder samen met een derde (b.v. een directeur).

Indien de statuten aan een of meerdere beheerders de macht toekennen de vennootschap te vertegenwoordigen is deze vertegenwoordigingsmacht tegenover derden onbeperkt en zelfs statutaire beperkingen zullen niet tegenover derden kunnen worden ingeroepen. De vertegenwoordigingsmacht van een beheerder kan dus veel ruimer zijn dan de bestuursbevoegdheid van de raad van beheer.

Het woord 'of' (in fine van lid 4 van artikel 54) moet, volgens de parlementaire voorbereiding, niet uitgelegd worden als een beperking van de algemene vertegenwoordigingsbevoegdheid zoals die, binnen het kader van de N.V., Commanditaire Vennootschap op aandelen of P.V.B.A., aan één of meerdere beheerders kan worden toegekend. Het woord 'of' heeft een ruimere betekenis dan 'en' ; het laat toe beide hypothesen of één van beide te bedoelen (*Parl. Besch.*,

Senaat, 77 (1972-1973). blz. 8). Naar onze mening zou de wetgever echter beter 'en' gebruikt hebben.

Een overtreding van de beperkende statutaire clausules kan gesanctioneerd worden door de aansprakelijkheid van de beheerder of de zaakvoerder jegens de vennootschap maar kan niet tegenover derden worden ingeroepen, zelfs niet indien zij openbaar zijn gemaakt (art. 54, 3e lid, art. 130, 3e lid). Anderzijds kan de derde de beperking ook niet inroepen tegen de vennootschap. De beperkingen zijn alleen van intern belang.

Deze onbeperkte vertegenwoordigingsmacht komt uitsluitend toe aan de *organen* van vertegenwoordiging, niet aan andere vertegenwoordigers, zoals b.v. lasthebbers, evenmin aan organen die geen wettelijke vertegenwoordigingsmacht hebben zoals de commissarissen. Zo is een beheerder, aan wie buiten de statuten machten worden gegeven, een lasthebber en geen orgaan van de vennootschap.

Wat de P.V.B.A. betreft wordt de aandacht gevestigd op art. 130, lid 2 en lid 4. Indien de statuten niet aan één of meer zaakvoerders de bevoegdheid verlenen om de vennootschap te vertegenwoordigen, vertegenwoordigt elke zaakvoerder de vennootschap.

Voor de Commanditaire vennootschap op aandelen neemt het nieuwe artikel 110 alleen het eerste deel van de oude tekst over, dat luidt als volgt :

"Als zaakvoerders van de vennootschap treden op vennoten die door de statuten worden aangewezen." De woorden "welke rechten insgelijks door de statuten vastgesteld zijn" vallen weg. De bedoeling is geen twijfel te laten bestaan nopens de algemene toepassing van artikel 107, dat zegt dat de bepalingen betreffende de handelsvennootschappen van toepassing zijn op de vennootschappen bij wijze van geldschieting op aandelen behoudens de wijzigingen in deze afdeling voorzien. De wijzigingen van de nieuwe artikelen 54 en 63bis moeten ook gelden voor de zaakvoerders van de commanditaire vennootschappen op aandelen.

Artikel 63, dat handelt over het dagelijks bestuur, heeft een zelfde aanpassing ondergaan als artikel 54 ; de beperking van de vertegenwoordigingsbevoegdheid ten aanzien van het dagelijks bestuur kan tegenover derden niet worden ingeroepen, zelfs indien zij openbaar is gemaakt.

Deze aanpassing heeft uiteraard alleen zin voor zover de persoon aan wie het dagelijks bestuur in de statuten is opgedragen niet zelf beheerder is. Anders valt hij onder toepassing van artikel 54 (*Parl. Besch., Kamer*, 700 (1969-1970), nr. 1, blz. 18).

Om een afgevaardigd beheerder slechts het dagelijks bestuur toe te kennen moeten zijn machten buiten de statuten bepaald worden. Alsdan handelt hij niet als orgaan maar als gevolmachtigde.

3. De nietigheid van de vennootschap

De Belgische wetgever heeft de bepalingen van de richtlijn betreffende de nietigheid van de vennootschappen uitgebreid tot alle handelsvennootschappen met uitzondering nochtans van de oorzaken van nietigheid die alleen van toepassing zijn op de in de richtlijn bedoelde vennootschappen, namelijk de N.V., de Commanditaire Vennootschappen op aandelen en de P.V.B.A.

De bepalingen betreffende de nietigheid van de vennootschappen werden samengebracht onder de artikelen 13ter tot 13quinquies.

De nietigheid van de drie bedoelde vennootschappen kan alleen in de volgende gevallen uitgesproken worden :

- 1) Wanneer de oprichtingsakte niet in de authentieke vorm is opgemaakt ;
- 2) Wanneer in die akte elk gegeven ontbreekt aangaande de benaming van de vennootschap, het doel van de vennootschap, de inbreng of het bedrag van het geplaatste kapitaal ;
- 3) Wanneer het werkelijk doel van de vennootschap ongeoorloofd is of strijdig met de openbare orde ;
- 4) Wanneer het aantal op geldige wijze verbonden oprichters van de vennootschap minder dan twee bedraagt.

Buiten deze gevallen mag in de landen van de Gemeenschap geen enkele grond van onbestaanbaarheid, van absolute of relatieve nietigheid of van vernietigbaarheid van de betrokken vennootschappen gelden. Aldus worden uit onze wetgeving de weinige gevallen van nietigheid gelicht die vallen buiten het beperkte kader van art. 13ter. Wij hoeven dit niet te betreuren. Een vordering tot nietigverklaring mag geen wapen zijn in handen van een minderheidsgroep of een niet tevreden aandeelhouder ; zij is slechts gerechtvaardigd indien vaststaat dat de vennootschap nooit een rechtsgeldig bestaan zal kunnen hebben hetzij omdat zij strijdig is met de wet, de openbare orde of de goede zeden, hetzij omdat zij met een onherstelbaar vormgebrek is aangetast. In het huidig stelsel zijn er naar Belgisch recht nietigheden wegens gebreken naar vorm en naar inhoud :

1. de nietigheden wegens vormgebrek vallen onder de artt. 4 en 12 van de gecoördineerde wetten. Het betreft : het ontbreken van een bijzonder geschreven akte, gebrek in een substantiële vorm van de akte, het ontbreken in de akte van een wezenlijk element van het vennootschapscontract. In België zijn de gevallen van nietigheid eerder zeldzaam voor de bij authentieke akte opgerichte vennootschappen die in de richtlijn zijn bedoeld. Daar die oorzaken van nietigheid voorkomen in de richtlijn, heeft de wetgever van deze gelegenheid gebruik gemaakt om ze met name en in een beperkende opsomming in de wetgeving op te nemen (art. 13ter, 1° en 2°).
2. De nietigheden wegens gebrek in de inhoud be-

treffen vooral alle elementen die de geldigheid van een vennootschap bij toepassing van de gemeenrechtelijke regelen van het verbintenissenrecht kunnen aantasten.

Ook op dit gebied zijn de oorzaken van nietigheid van de vennootschap zelf nagenoeg uitgesloten door de bijzondere bepalingen van art. 35, voor de N.V. en de Commanditaire Vennootschappen op aandelen, en 123, voor de P.V.B.A., die de oprichters, of in geval van verhoging van het kapitaal, de beheerders en zaakvoerders, aansprakelijk stellen voor de verbintenissen van de vennootschap waarvoor niet geldig ingeschreven zou zijn (zie *Parl. Besch., Kamer*, 700 (1969-70), nr. 1, blz. 20).

Art. 118 van de gecoördineerde wetten bepaalt dat de P.V.B.A. geen verzekering, kapitalisatie noch spaarverrichtingen tot doel mag hebben. Dit zijn derhalve doeleinden die ongeoorloofd zijn voor een P.V.B.A. en de nietigheid van een vennootschap die zulk doel zou hebben kan uitgesproken worden op grond van art. 113ter, lid 1, 3°.

Het laatste lid van art. 13ter heeft tot doel het beëindigen van eenzijdige bevoordeling als oorzaak van nietigheid van een vennootschap uit te sluiten, wat thans het geval is op grond van art. 1855 B.W. Voortaan worden die bedingen voor niet geschreven gehouden en de verdeling van de winst of van het verlies zal gedaan worden overeenkomstig de bepalingen terzake van het Burgerlijk Wetboek, inzonderheid art. 1853 (*Parl. Besch., Kamer* 700 (1969-70), nr. 1, blz. 21).

De inlassing van art. 13ter heeft het nodig gemaakt verscheidene andere artikelen van de gecoördineerde wetten aan te passen:

Artikel 123: Uit de combinatie van de artt. 110 en 123 van de gecoördineerde wetten blijkt dat de P.V.B.A. nietig is wanneer zijn één of meer rechtspersonen onder haar leden telt, wanneer het aantal vennoten kleiner is dan twee en tenslotte wanneer niet is voorzien in de vertegenwoordiging van onbekwamen overeenkomstig de wet. Ingevolge de richtlijn was de wetgever verplicht die oorzaken van nietigheid op te heffen en derhalve moest hij deze sanctie door een beter geschikte dwangmaatregel vervangen.

Daarenboven hebben de wijzigingen die door de wet van 26 juni 1967 aangebracht werden aan de artt. 120, 121 en 122 van de gecoördineerde wetten, niet het voorwerp uitgemaakt van een aanpassing van de bepalingen betreffende de aansprakelijkheid van de oprichters of van de zaakvoerders in geval van verhoging van het kapitaal.

Beide beschouwingen vinden wij terug in het nieuwe artikel 123.

In verband met dit artikel 123 vinden wij in de voorbereidende werken de volgende precisering (*Parl. Besch., Kamer*, 700 (1969-70), nr. 1, blz. 21):

– In verband met het tweede lid, 2° van dat artikel 123 (een of meer rechtspersonen onder de vennoten)

moeten bij kapitaalverhoging ten aanzien van de zaakvoerders dezelfde sancties worden toegepast als bij de oprichting van de vennootschap. Daarentegen zal de sanctie op hen niet worden toegepast in het geval waarin een rechtspersoon vennoot wordt ingevolge de verkrijging van een aandeel van een andere vennoot aangezien die overdracht buiten weten van de zaakvoerders kan zijn geschied.

– Bij de bespreking van het regeringsontwerp had de Raad van State erop gewezen dat het optreden van twee echtgenoten met schending van hun huwelijksvoorwaarden niet meer de nietigheid van de vennootschap tot gevolg had, maar dat geen enkele andere sanctie in de plaats was gesteld. De kamerleden waren echter van oordeel dat wanneer bedingen van de oprichtingsakte van een P.V.B.A. afwijken van de bepalingen van het Wetboek betreffende het huwelijkscontract, dit de nietigheid van de verbintenissen van de echtgenoten tot gevolg heeft, maar dat de vennootschap zelf alleen dan nietig zal zijn indien zij niet buiten de twee echtgenoten ten minste twee op geldige wijze verbonden oprichters telt. Indien deze er zijn, zouden die twee oprichters op grond van het nieuwe artikel 123, 4°, gehouden zijn tot opnemering van het gedeelte van het kapitaal dat niet geldig zou zijn geplaatst.

Artikel 172: De wijzigingen aan artikel 123 brengen noodzakelijk een wijziging mede van die bepalingen van artikel 172 van de gecoördineerde wetten die de omvorming van een vennootschap in een personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid betreffen.

Artikel 191: De beperkende opsomming van de oorzaken van nietigheid voor de N.V., de P.V.B.A. en de Commanditaire Vennootschappen op aandelen vergt eveneens een aanpassing van het laatste lid van artikel 194 van de gecoördineerde wetten betreffende de verjaring. "Rekening gehouden met de beperking van de oorzaken van nietigheid en de traditionele uitlegging van het begrip vennootschap waarvan het bestaan strijdig is met de wet, waarbij de gebreken naar inhoud in het algemeen worden beoogd, was de voren genoemde bepaling (nl. art. 194, lid 6) voor die vennootschappen, niet meer geschikt. Daarom wordt in het nieuwe zesde lid van art. 194 uitdrukkelijk verwezen naar de vormgebreken voor de vennootschappen waarover het in de richtlijn gaat". (*Parl. Besch., Kamer*, 700 (1969-70), nr. 1, blz. 21-22).

Voor de coöperatieve vennootschappen wordt aan het einde van de nieuwe lezing van het zevende lid niet meer gesteld dat de nietigheid slechts voor de toekomst geldt, die aangelegenheid wordt nu geregeld door het nieuwe art. 13quater.

Artikel 31, lid 2: Dit artikel werd niet gewijzigd maar aangezien het nieuwe artikel 13ter, lid 1, 4°, bepaalt dat het aantal op geldige wijze verbonden oprichters van de vennootschap minstens twee moet bedragen, is art. 31, lid 2 stilzwijgend gewijzigd. Im-

mers volgens dit artikel zou het voldoende zijn dat voor het stichten van een N.V. één oprichter en meerdere inschrijvers optreden. De minister van justitie heeft speciaal de aandacht van de notarissen hierop gevestigd door een schrijven van 22 augustus 1973 gericht tot de voorzitter van de Koninklijke Federatie van de Notarissen van België.

Artikel 35, 4°, 1e lid: handelt o.a. over de aansprakelijkheid van de oprichters en beheerders in geval van nietigheid van de vennootschap en vraagt derhalve een verwijzing naar art. 13ter.

Daarnaast gelden de nietigheidsbepalingen voor alle vennootschapsvormen.

Artikel 13quater, § 1, lid 1 stelt als principe dat de nietigheid van een vennootschap door de rechter moet worden uitgesproken.

Deze nietigheid heeft uitwerking te rekenen van de dag waarop zij is uitgesproken. Er wordt dus geen onderscheid meer gemaakt tussen de nietigheid met terugwerkende kracht tot op de dag van de overeenkomst en de nietigheid vanaf de dag waarop de vordering tot nietigverklaring werd ingesteld. Voortaan heeft de nietigheid slechts gevolgen vanaf de dag van de rechterlijke uitspraak (art. 13quater, § 1, lid 2).

Tegenover derden kan zij echter maar worden ingeroepen vanaf de bekendmaking van de beslissing overeenkomstig art. 12, § 1, 5° en onder de voorwaarden bepaald in art. 10 (16e dag na die waarop ze bekend is gemaakt). De nietigheid wegens vormgebrek, op grond van art. 4 of van art. 13ter, 1e lid, 1° of 2°, van een vennootschap met rechtspersoonlijkheid, kan door de vennootschap of door een vennoot tegen derden niet worden ingeroepen, ook niet bij wijze van exceptie, tenzij ze is vastgesteld in een overeenkomstig § 1 bekendgemaakte rechterlijke beslissing (art. 13quater, § 2).

De §§ 1 en 2 zijn eveneens van toepassing op de nietigheid van de wijzigingen aan de statuten (art. 13quater, § 3).

De tegenstelbaarheid aan derden van de rechterlijke beslissing die de nietigheid van de vennootschap uitspreekt, wordt geregeld door art. 13quater, § 1, lid 3. Hiermede wordt een einde gemaakt aan de in het Belgisch recht bestaande twistvraag in verband met de rechtskracht van vonnissen of arresten van nietigverklaring van vennootschappen.

In tegenstelling tot het beginsel van art. 1351 B.W. betreffende de betrekkelijkheid van het gezag van het gewijsde, zal de in kracht van gewijsde gegane rechterlijke beslissing tot nietigverklaring gewezen op verzoek van een vennoot of een derde op grond van welke toegelaten oorzaak ook, mits met openbaarmaking, gelden als uitgesproken *erga omnes*.

De derden die beweren benadeeld te zijn door de rechterlijke beslissing zonder dat zij werden gehoord, beschikken over het derdenverzet dat slechts ontvan-

kelijk is gedurende een termijn van zes maanden te rekenen van de bekendmaking van de rechterlijke beslissing. Het nieuwe derde lid van art. 1128 van het Gerechtelijk Wetboek luidt thans als volgt: "Derdenverzet tegen een rechterlijke beslissing tot nietigverklaring van een vennootschap met rechtspersoonlijkheid of tot nietigverklaring van een bedongen wijziging van de akten van die vennootschap, is niet meer ontvankelijk na het verstrijken van de termijn van zes maanden te rekenen vanaf de bekendmaking van de rechterlijke beslissing, gedaan overeenkomstig art. 12, § 1, 5°, van de op 30 november 1935 gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen."

De nietigheid brengt de vereffening van de vennootschap mede, zoals zulks bij de ontbinding plaatsvindt. Aldus wordt een einde gemaakt aan de rechtsonzekerheid in verband met de vereffening van nietig verklaarde vennootschappen, waaromtrent een twistvraag bestond, nl. of de regels betreffende de vereffening van de vennootschap dan wel de gemeenrechtelijke regels omtrent de uitonverdeeldheidtrekking van toepassing waren.

Art. 178, eerste lid van de gecoördineerde wetten waarbij de handelsvennootschappen worden geacht voort te bestaan voor hun vereffening, is van toepassing. Dit heeft tot gevolg dat een vennootschap failliet kan worden verklaard nadat haar nietigheid werd uitgesproken.

De rechtbanken kunnen één of meer vereffenaars aanwijzen, ongeacht de grond waarop de nietigheid van de vennootschap is uitgesproken.

De grondslagen van de vereffening en de wijze van vereffening zijn die welke door de wet en de statuten zijn vastgesteld voor ontbonden vennootschappen; aldus zullen de statuten bepaalde gevolgen hebben ondanks de nietigverklaring.

De rechtbanken kunnen de wijze vaststellen van de vereffening van de nietigverklaarde vennootschap onder vennoten tenzij de nietigheid is uitgesproken op grond van de artikelen 13 of 13ter, eerste lid, 1° of 2° (art. 13quinquies, lid 3). Dit laatste wil niet zeggen dat in deze gevallen de rechtbanken de wijze van vereffening niet kunnen bepalen maar beduidt dat de uitering van een eventueel overschot na liquidatie niet door de rechtbank kan geregeld worden wanneer de nietigheid uitgesproken werd ingevolge een gebrek in de vorm in de oprichtingsakte. In dat geval moet de verdeling van het overschot geschieden volgens de overeenkomst van partijen.

De nietigheid van de vennootschap doet op zichzelf geen afbreuk aan de rechtsgeldigheid van de verbintenissen van de vennootschap of van die welke jegens haar zijn aangegaan, onverminderd de gevolgen van het feit dat de vennootschap zich in vereffening bevindt (art. 13quinquies, lid 2). De verhoudingen tussen de vennootschap en derden zullen dus niet meer beïnvloed worden door de uitgesproken nietigheid

dan dit het geval zou zijn bij de ontbinding. Het is natuurlijk wel mogelijk dat wanneer de vennootschap in vereffening gesteld wordt, dit een zekere invloed kan hebben op sommige contracten en verbintenissen: de vennootschap kan enkel de uitvoering ervan vervolgen voor de vereisten van haar vereffening behoudens de mogelijkheid de exploitatie voort te zetten onder de bij de wet bepaalde voorwaarden.

De nietigheid belet niet de toepassing van artikel 183 van de gecoördineerde wetten, dat aan de vereffenaars de bevoegdheid verleent om van de vennoten de betaling te eisen van de sommen welke deze zich verbonden hebben in de vennootschap te brengen en die nodig blijken om de schulden en de kosten van vereffening te betalen.

II. - Wijzigingen van de verschillende wetgevingen ingevolge de aanpassing van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen aan de richtlijn

De gecoördineerde wetten betreffende het handelsregister

Aangezien de vennootschap die haar statuten bij het handelsregister neerlegt onmiddellijk haar inschrijving in het handelsregister bekomt, voordat haar statuten in het *Belgisch Staatsblad* gepubliceerd worden, moesten de volgende wijzigingen aan de gecoördineerde wetten betreffende het handelsregister worden aangebracht:

1. Art. 9, 3° wordt opgeheven;
2. Het derde lid van art. 14 wordt als volgt gewijzigd: "Handelsvennootschappen richten het verzoek om wijziging aan de griffie van de plaats waar de maatschappelijke zetel van de vennootschap is gevestigd."

De nieuwe wet beveelt de neerlegging van de akten en andere documenten op de griffie van de rechtbank van koophandel van het gebied waarin de vennootschap haar maatschappelijke zetel heeft. Art. 14, lid 2, van de gecoördineerde wetten op het handelsregister bepaalt dat een handelaar die zich heeft laten inschrijven in de griffies van rechtbanken die in verschillende rechtsgebieden gelegen zijn, het verzoek om wijziging slechts tot één enkele van die griffies moet richten.

Dit kan niet behouden worden voor de vennootschappen. Deze moeten de wijziging aanvragen op de griffie van de plaats waar de maatschappelijke zetel is gevestigd. Vandaar de wijziging van het derde lid van art. 14.

3. Art. 17 wordt opgeheven.

Art. 35bis bepaalt, in verband met de bekendmaking in de bijlagen van het *Belgisch Staatsblad*, de verplichtingen van de griffier die ambtshalve tot de doorhaling van de inschrijving van een handelsvennootschap is overgegaan (zie de artt. 18, 32 en 36).

Art. 36 betreffende het inzage nemen en het afleveren van uittreksels en afschriften van het handelsregister, wordt gewijzigd om het aan te passen aan art.

10, § 2, van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen.

Wetboek van de Registratie-, Hypotheek- en Griffierechten

Art. 272, eerste lid, wordt aangevuld met een 4°. Het onderwerpt eveneens aan het recht van 15,- frank per bladzijde zonder lager te mogen zijn dan 30,- frank, het afleveren van uitgiften, afschriften of uittreksels van akten en stukken betreffende het handelsregister en het register van de burgerlijke vennootschappen die de vorm van een handelsvennootschap hebben aangenomen.

Op te merken valt dat de wijziging van art. 272 niet alleen toepassing vindt op de door de griffies afgegeven afschriften met betrekking tot de vennootschapsakten, maar ook op alle andere uittreksels, afschriften of uitgiften die door dezelfde griffies met betrekking tot de in het handelsregister ingeschreven natuurlijke personen worden afgegeven.

Artikel 277: Het inschrijvingsrecht in het handelsregister wordt als volgt bepaald:

- 1° een recht van 500,- frank voor iedere inschrijving van een natuurlijk persoon en een recht van 1.000,- frank voor iedere inschrijving van een rechtspersoon;
- 2° een recht van 250,- frank voor iedere inschrijving tot wijziging van een natuurlijk persoon en een recht van 500,- frank voor iedere inschrijving tot wijziging van een rechtspersoon. Daarenboven worden deze rechten eveneens toepasselijk gemaakt voor het register van de burgerlijke vennootschappen die de vorm van een handelsvennootschap hebben aangenomen. Dit recht van 500,- frank zal dus geheven worden telkens bijvoorbeeld een gecoördineerde tekst van de statuten wordt neergelegd om te beantwoorden aan art. 12, § 3.

Artikel 277 schijnt niet van toepassing te zijn op het openen van dossiers op naam van vreemde vennootschappen die in België geen filiaal of een ander kantoor hebben.

III. - Bepalingen die buiten de richtlijn vallen

Het geldt hier de wijzigingen aangebracht aan de artikelen 29bis, 30 en 120bis van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen.

Het loont de moeite de voorbereidende werken omtrent deze wijziging te lezen (*Parl. Besch. Kamer*, 700 (1969-70), nr. 4, blz. 2).

"De wet van 30 juni 1961 heeft artikel 29bis van de wet betreffende de handelsvennootschappen aldus gewijzigd, dat vóór de oprichting van een vennootschap een verslag moet worden opgemaakt door een bedrijfsrevisor belast met de beschrijving van iedere inbreng in natura, de waarderingsmaatstaven en de vergoeding die als tegenwaarde wordt toegekend.

"Die wijziging heeft in de praktijk goede uitslagen opgeleverd en het heeft een einde gemaakt aan talrijke misbruiken.

"Recente gevallen van misbruik hebben de aandacht van het Koninklijke Verbond van de Notarissen van België gevestigd op de dringende noodzakelijkheid om in een gelijkaardige zekerheid te voorzien ten aanzien van de in geld gestorte inbreng.

"Deze instelling heeft vastgesteld dat dringend een einde moet worden gemaakt aan bepaalde praktijken die wel in schijn overeenkomen met de tekst van de wet, doch het voorschrift ervan omzeilen, inzonderheid doordat het geld of de betaalmiddelen materieel worden voorgelegd aan de optredende openbare ambtenaar, zonder dat de inbrengers ze werkelijk ter beschikking van de vennootschap stellen.

"Het is ook voorgekomen dat inbreng die geacht wordt in geld te geschieden, uiteindelijk schuldvoorwaarden of andere onlichamelijke rechten blijken te zijn.

"De amendementen hebben tot doel derden en de vennoten te beschermen tegen zodanige kunstgrepen en de openbare ambtenaar gerust te stellen wat betreft de werkelijkheid van de verklaringen van partijen met betrekking tot de storting van de bedragen waarvoor zij hebben ingeschreven.

"Hoewel deze amendementen niet beantwoorden aan een dringend voorschrift van de richtlijn, is het de Regering na raadpleging van de Bankcommissie gebleken dat deze maatregel in de lijn ligt van de bescherming van de vennoten en van derden waarvan sprake is in de richtlijn en dat er op onderhavig gebied dringende behoefte was aan wetsvoorziening."

Art. 29bis schrijft voor :

- 1) De verplichte deponering van de inbreng in geld op een bijzondere rekening op naam van de vennootschap in oprichting bij een instelling bedoeld in art. 1 van het K.B. nr. 56 van 10 november 1967.
- 2) Een bewijs van die deponering wordt aan de akte gehecht.
- 3) Over de rekening kan slechts beschikt worden door personen die bevoegd zijn om de vennootschap te verbinden en nadat de optredende notaris de instelling bericht heeft gegeven van het verlijden van de akte.
- 4) Indien de vennootschap niet binnen drie maanden na de opening van de bijzondere rekening opgericht is, worden de gelden teruggegeven aan de deposanten die erom verzoeken.

De instelling waar de gelden gedeponereerd zijn moet in de akte vermeld worden (art. 30, 2° bis). Wij vestigen er de aandacht op dat de volmachten dit ook moeten vermelden. Art. 30 in fine zegt immers : "De

volmachten moeten de verschillende bovenstaande vermeldingen behelzen."

Art. 120bis maakt deze bepaling toepasselijk op de P.V.B.A.

De maatregelen zijn eveneens van toepassing op de kapitaalverhogingen (artt. 34 en 122).

Bij de bespreking van de wet in de commissie van justitie van de Kamer van Volksvertegenwoordigers werd door een lid aan de minister de vraag gesteld of een derde die schuldeiser is van de persoon die de gelden gedeponereerd heeft, op deze gelden derdenbeslag kan leggen. Het wijst erop, dat indien dit kan gebeuren, de gelden niet meer zouden kunnen voorhanden zijn op het tijdstip waarop de vennootschap wordt opgericht.

De minister meent dat die gelden degelijk wel vatbaar zijn voor beslag ; zij worden immers niet onttrokken aan het patrimonium van de persoon die de fondsen heeft gestort of overgeschreven. De instrumenterende notaris zal echter tot plicht hebben na te gaan of de gelden op het ogenblik waarop de akte verleden wordt wel beschikbaar zijn en zal in voorkomend geval verantwoordelijk zijn voor elke nalatigheid. De toestand is gelijkaardig aan die welke bestaat bij de verkoop van een onroerend goed voor vrij en onbelast ; in dit geval dient de notaris eveneens na te gaan of er geen hypothecaire inschrijving op het goed genomen werd.

In de praktijk zou het organisme waarbij de gelden zijn gedeponereerd de notaris dienen te verwittigen wanneer er beslag op de gelden gelegd wordt. De minister wijst erop dat ter zake de notarissen hun verantwoordelijkheid moeten opnemen (*Parl. Besch., Kamer 700 (1969-70), nr. 7, blz. 17-18*).

De wet is op 1 september 1973 in werking getreden. De neerlegging van de volledig bijgewerkte tekst van de statuten als bedoeld in art. 12, § 3, 2° van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen wordt slechts voor het eerst vereist bij de eerstvolgende statutenwijziging of, bij gebreke daarvan, uiterlijk de eerste dag van de dertiende maand die volgt op de inwerkingtreding van deze wet, namelijk op 1 september 1974. De Franse tekst verschilt hier van de Nederlandse : "Le premier jour du treizième mois qui suit celui de l'entrée en vigueur de la loi." Dit zou betekenen 1 oktober. Gezien de tegenstrijdigheid van beide teksten zal een interpretatie van overheidswege vereist zijn.

Charles SLUYTS
Notaris

RECHTSpraak

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER—18 MEI 1973

Voorzitter : Ridder Rutsaert

Raadshcer-verslaggever : de h. Gerniers

Procureur-generaal : de h. Ganshof van der Meersch

Advocaten : Mrs. J. Dasse en J. Van Ryn

1. Cassatie—Middel—Art. 445 Fw.—Rekening-courant—Inpandgeving.

2. Faillissement—Art. 445 Fw.—Bank staat krediet in rekening-courant toe tegen pand—Tweede pand tijdens periode van staking van betaling—Voor schulden ingevolge afgesloten of af te sluiten verrichtingen—Toerekening van de latere remises op de vóór de tweede pandstelling bestaande schulden—Derwijze dat het tweede pand slechts op de latere schulden betrekking heeft—Interpretatie van de wil van partijen.

1. Het middel betreffende de juridische gevolgen (te weten de tegenstelbaarheid aan derden in geval van faillissement) van een tijdens de periode van staking van betaling gedane pandstelling tot waarborg van een krediet, toegestaan in de vorm van voorschotten op een rekening-courant die op het ogenblik van de inpandgeving een debetsaldo vertoonde, betreft niet de feitelijke beoordeling van de draagwijdte van de tussen de partijen gesloten overeenkomst van rekening-courant, maar onderwerpt een rechtsvraag aan het Hof.

2. Wanneer een bank, die aan een handelaar een krediet met voorschotten op rekening-courant had toegestaan en daarvoor een pand bekwam, naderhand op een ogenblik toen de rekening van de kredietnemer een debetsaldo vertoonde en toen volgens het latere vonnis van faillietverklaring van de kredietnemer de periode van staking van betaling reeds begonnen was, een tweede pand bekomen heeft voor alle bedragen die de kredietnemer zou verschuldigd zijn « ingevolge afgesloten of af te sluiten verrichtingen », kan de feitenrechter, zonder art. 445 Fw. te miskennen, op grond van zijn vaststellingen en bij interpretatie van de wil van de partijen oordelen, dat ten aanzien van de rechtsvraag van de tegenstelbaarheid van het tweede pand aan de failliete boedel, de door de kredietnemer sedert de tweede pandstelling gedane remises op de oudste schulden toegerekend moeten worden met het gevolg dat het tweede pand, na deze laatste remises, nog slechts op de sedert de tweede pandstelling verleende kredieten en de daardoor aangegane schuld betrekking heeft.

Mr. Scheepers q.q. t/N.V. Generale Bankmaatschappij

Conclusie van het Openbaar Ministerie

Uit de constatering van het bestreden arrest blijkt dat verweerster aan zekere Dooms, die handel dreef onder de firmanaam Majoco, en in staat van faillissement was verklaard bij een vonnis van 30 januari 1967, de staking van betalingen op 30 juli 1966 bepaald zijnde,

krediet toegestaan heeft in de vorm van voorschotten op rekening-courant, en dat zij voor dit krediet tweemaal een zekerheid verkreeg : een eerste op 15 april 1965 voor 200.000 fr. en een tweede op 11 augustus 1966, eveneens voor 200.000 fr.

Op het ogenblik van het stellen van de tweede zekerheid, die, gelijk de eerste, een pandgeving op de handelszaken van de firma Majoco was, vertoonde de rekening-courant een debet-saldo van 692.320 fr.

De geldigheid van de eerste pandakte, gevestigd op 15 april 1965 en tevens vóór het begin van de verdachte periode werd door de curator niet betwist.

Daarentegen werd de tweede pandgeving door de curator beschouwd als nietig en aan de massa niet tegenstelbaar, bij toepassing van artikel 445, lid 4 van de wet op het faillissement, als zijnde geschied in de verdachte tijd, op een voorheen aangegane schuld.

Het bestreden arrest beslist dat de pandakte van 11 augustus 1966 geldig en aan de massa tegenstelbaar is.

Tegen het enig middel tot cassatie wordt een middel van onontvankelijkheid aangevoerd. Verweerster doet gelden dat eiser zich beroept op een zozegde miskenning door het arrest van de overeenkomst van rekening-courant en de wijze waarop de partijen hierin de aanrekening van hun wederzijdse remises sedert de vestiging van de zekerheid hebben geregeld en dat aldus het Hof verzocht zou zijn om het standpunt van het bestreden arrest nopens de draagwijdte van de overeenkomst tussen partijen gesloten te herzien, hoewel de rechter in feitelijke aanleg hierover soeverein oordeelt.

Het gaat hier, noch over de interpretatie van de overeenkomst van rekening-courant, noch over de gevolgen van die overeenkomst, die aan de soevereine beoordeling van de feitenrechter wordt overgelaten, maar over de wettelijke toepassing van artikel 445, lid 4 van de wet op het faillissement.

Het middel dient verworpen te worden.

Artikel 445 ontnemt, ten aanzien van de massa, alle gevolgen aan het pand dat gesteld is, in de periode na de staking van betalingen, op de goederen van de gefailleerde schuldenaar voor schulden die hij voorheen heeft aangegaan. De wetgever heeft zodoende willen voorkomen, stelt de curator, om de gelijkheid onder alle schuldeisers te handhaven, dat een hunner door de schuldenaar zou kunnen bevoordeeld worden, doordat deze hem in de « verdachte » periode de hoedanigheid van bevoorrecht schuldeiser zou bezorgen voor een schuldvordering die zelfs van vóór de staking van betalingen zou dagtekenen.

Het bestreden arrest verklaart « dat de rekening-courant geen ondeelbaar geheel vormt waarvan het positief of negatief saldo van de cliënt pas zou vaststaan op het ogenblik dat ze afgesloten wordt ; dat ze integendeel voorkomt als een reeks van verrichtingen en schulden waarvan ieder een wezenlijke — zij het een niet opeisbare — schuld doet ontstaan ten laste van een der partijen ».

De voorziening doet de vraag rijzen : wanneer en on-

der welke voorwaarden, overeenkomstig artikel 445, lid 4 van de wet op het faillissement, moet men aannemen dat zekerheden, gesteld tijdens de termijn van staking van betalingen, voor een vroegere schuld gevestigd zijn, ingeval het om een krediet gaat dat toegestaan wordt in de vorm van voorschotten op rekening-courant.

Het hof heeft totnogtoe geen gelegenheid gehad zich daarover uit te spreken.

Het contract van rekening-courant schept tussen de partijen een eigen rechtsstelsel dat Van Ryn en Heenen omschrijven als volgt: « Aussi longtemps que le compte court, aucune des parties n'est créancière ni débitrice de l'autre (...). L'absence de créances et de dettes réciproques provient (...) de la fonction même du compte-courant. Celui-ci suppose en effet que les parties feront continuellement entre elles des opérations qui les rendront tour à tour créancières et débitrices (...). C'est cette possibilité permanente d'un renversement de la situation des parties qui explique que celles-ci (...) renoncent à se prévaloir d'une créance, tant que le compte fonctionne; comme le débiteur d'aujourd'hui sera peut-être le créancier de demain, mieux vaut tout tenir en suspens jusqu'à la clôture du compte »¹.

Maar elk der partijen heeft bovendien het recht betaling van het eindsaldo der rekening te bekomen, mits deze in haar voordeel sluit. Gezien de omstandigheid dat de omvang en het bestaan zelve van dat recht tot met de afsluiting van de rekening onzeker zijn, moet er worden aangenomen dat, hoewel het recht op betaling van het saldo bestaat, gelijk Piret schrijft², van bij de sluiting van het contract van rekening-courant, het een aleatoir karakter vertoont.

De regel naar welke er noch een schuldeiser, noch een schuldenaar is zolang de rekening-courant niet is afgesloten, wordt, gelijk men ziet, gerechtvaardigd door overwegingen die uitgaan van de reden van bestaan van zodanige rekening. In de werkelijkheid is de positie van de partijen voorlopig.

Het eigen karakter van het contract van rekening-courant werd juridisch gekwalificeerd door middel van de wending « *onsplitsbaarheid* van de rekening-courant » (« *indivisibilité du compte-courant* »). Deze wending is niet adequaat; zij biedt kennelijk nadelen. Immers, deze « *onsplitsbaarheid* » onderscheidt zich van de *onsplitsbaarheid* op het stuk van verbintenissen. Hetzelfde woord dekt hier twee rechtsbegrippen die fundamenteel van elkaar verschillen³.

Ingevolge de zogeheten theorie van de *onsplitsbaarheid* van de rekening-courant, die eertijds gunstig opgenomen werd door de Franse jurisprudentie⁴, werd beslist dat elke zekerheid, gesteld tot waarborging van het saldo van die rekening, zelfs in de verdachte periode, geldig bleef on-

danks de regel van het oude artikel 446, paragraaf 4, van het Franse Wetboek van koophandel⁵.

Het Franse Hof van cassatie heeft vanaf 1 april 1935⁶ in deze absolute oplossing een verzachting aangebracht, en meteen een uitzondering bepaald op de zogeheten theorie van de *onsplitsbaarheid*. Deze versoepeling was noodzakelijk: de strakke toepassing van het beginsel der *onsplitsbaarheid* richtte het stelsel zelve, door de wet ten behoeve van de derden ingevoerd, te gronde. In zijn nieuwe rechtspraak nam het Hof de stand van de rekening in aanmerking ten dage dat, in de verdachte periode, de zekerheid was gegeven. Stond de rekening debet op de datum van de stelling van de zekerheid, dan moest deze worden beschouwd als een vroegere schuld waarborgende en kon zij derhalve niet aan de massa worden tegengesteld. Maar het Hof sloeg acht op de latere bewegingen van de rekening, en dus op dezer slotstand. Het nam inderdaad aan, dat de stand omgekeerd kon wezen indien het debet naderhand retroactief was opgeheven ingevolge remises die de richting der rekening omgekeerd, ofwel het cijfer van het saldo der rekening gewijzigd zouden hebben⁷.

Naar deze jurisprudentie, werd weliswaar in beschouwing genomen de debetstand van de rekening-courant bij de vestiging van de zekerheid, maar er moest ook rekening worden gehouden met de latere bewegingen van de rekening: de zekerheid wordt als geldig beschouwd in de mate dat het debetsaldo is toegenomen. Zo, integendeel, dit saldo ongewijzigd is gebleven of zo het gedaald is, moet de zekerheid beschouwd worden als bestemd om het bestaande voorlopige saldo te waarborgen, d.w.z. een vroegere schuldvordering, en is haar vestiging dus van rechtswege nietig, met toepassing van artikel 446 van het toentertijd vigerende Franse Wetboek van koophandel⁸.

Echter zou de jurisprudentie van het Franse Hof van cassatie nieuwe wederwaardigheden kennen. In een arrest van 22 april 1955⁹ heeft de burgerlijke kamer, section commerciale, een nieuwe, voor de bankier minder gunstige oplossing aangenomen, door het criterium van het debet van de rekening bij de stelling van het pand weer op te nemen en te versterken, onder inachtneming van de bewegingen der rekening. In een geval waarin alle

⁵ Thans artikel 477, 3°, van het Franse Wetboek van koophandel. Dezelfde regel is ook neergelegd in artikel 445, leden 1 en 4, van de Belgische wet op de faillissementen, krachtens welke ten aanzien van de massa nietig en zonder enig gevolg zijn elke hypotheek en elk pandrecht, gedurende de verdachte periode gevestigd op de goederen van de schuldenaar wegens vroeger aangegane schulden.

⁶ D.P. 1936, I, 33 en de noot Hamel.

⁷ Cass. fr. civ. 15 en 16 januari 1940, D. 1942, I, 93, en de noot Hamel; 1 oktober 1940, D. 1942, 93, en de noot Hamel; 29 januari 1941, G.P. 1941, I, 334. Raadpl. ook, nopens de arresten van 15 januari en 1 oktober 1940: Brunelat et Vasseur, *La protection du banquier en cas de faillite du remettant en compte-courant*, Paris 1964, n° 20, pp. 32 en 33.

⁸ R. Houin, *Faillite et liquidations judiciaires*. Chron. de législ. et de jurispr. franc. *Revue trim. dr. commercial*, 1955, n° 15, p. 666. Raadpl. ook: Cass. fr. civ., sect. comm., 10 oktober 1962, *ibid.* 1963, p. 648 en de opmerkingen van Houin, 7 januari 1964, J.C.P. 1965, II, 14.047 en de noot Gavalda.

⁹ J.C.P. 1955, 8.730 en de noot van raadsheer Bru; D. 1955, 414.

¹ Van Ryn et Heenen, *Principes de droit commercial*, III, nr. 2099, pp. 326 et 327.

² Piret, *Le compte-courant*, 1932, n° 96, p. 136. Raadpl. Van Ryn et Heenen, *op. cit.*, nr. 2095, p. 323.

³ Van Ryn et Heenen, *op. cit.* III, n° 2099, pp. 326 en 327.

⁴ Cass. fr. civ., 29 december 1880, D. 1881, I, 54. Zie ook: Cass. fr. civ. 24 juni 1903, D. 1903, I, 472; Cass. fr. civ. 23 januari 1922, D. 1925, I, 72. Raadpl. Cass. fr. civ. 22 april 1884, D. 1885, I, 230; Cass. fr. civ. 6 november 1888, D. 1889, I, 145; Cass. fr. civ. 21 juli 1931, D. 1932, I, 49.

pandgevingen hadden plaatsgehad na de staking van de betalingen en zij leken te moeten worden beschouwd als strekkende tot waarborging van een nieuwe kredietopening die neerkwam op een verhoging van het debetsaldo, besliste het Hof, dat die pandgevingen nietig zijn en mitsdien aan de massa niet kunnen worden tegengesteld, omdat ten dage van elke pandgeving de debetpositie van de rekening het bedrag van de zekerheid overschreed¹⁰.

Het Hof neemt aldus het bedrag van de gestelde zekerheid in beschouwing en besluit, uitgaande van dit criterium, of de zekerheid aan de massa tegenstelbaar is of niet. Het liet daartoe alleen op de omstandigheid, dat bij de stelling van de zekerheden het debetsaldo een hoger bedrag beliep dan dat van de pandgevingen. In zijn redenering laat het buiten beschouwing het gegeven, opgeleverd door het saldo bij het afsluiten van de rekening, hoewel het zonderling lijkt dit ter zijde te schuiven bij het beoordelen van de geldigheid van een zekerheid, gesteld ter waarborging van de betaling van het saldo¹¹.

Vasseur in zijn commentaar bij dit arrest, schrijft, onder aanhaling van Houin: « Cette jurisprudence repose sur l'idée que, lors de la constitution de la sûreté, les parties ont eu pour but de garantir le solde actuel: or il est manifeste que, lorsqu'en cours de fonctionnement du compte, le banquier appelé à accorder de nouvelles avances se fait consentir une sûreté, cette sûreté est, dans l'esprit des parties, destinée à garantir ces nouvelles avances, c'est-à-dire l'accroissement du solde débiteur ».

Het lijkt immers moeilijk aan te nemen, onder de feitelijke omstandigheden waarnaar het Hof verwijst en bij gebreke van een formele tegengestelde wilsuiking in de overeenkomsten tussen de partijen, dat de opeenvolgende zekerheden niet waren gesteld uit aanmerking van nieuwe kredietopeningen. Wat het niet vereist, zo merkt professor Houin op, volgens de eigen jurisprudentie van het Franse Hof van cassatie in zijn arresten van 1935 en 1940¹², dat iedere pandgeving die voor een nieuwe schuldvordering tot waarborg dient, als geldig zou zijn beschouwd?¹³ Het komt ons voor dat hierop bevestigend moet worden geantwoord.

Het arrest van 7 januari 1964¹⁴ zou de inaanmerkingneming van het eindsaldo weer invoeren, maar het stelt voor de geldigheid van de zekerheid eisen waarvan de vereniging onzes inziens een kunstmatige grondslag lijkt te hebben; opdat een in de verdachte tijd gestelde zekerheid tegen de massa kan worden aangevoerd, lijkt het Hof te eisen: 1° dat bij de stelling van de zekerheid deze van een hoger bedrag dan datgene van het voorlopige saldo is; 2° dat het tekort ongewijzigd gebleven of verzwaaard is¹⁵.

Van Ryn en Heenen, na gezegd te hebben dat, wanneer het debet van de toekomstige gefailleerde sedert de stelling van de zekerheid *hetzelfde is gebleven* of dat het is blijven dalen, de zekerheid het eindresultaat van de rekening niet heeft beïnvloed, en dat het bijgevolg normaal is aan te nemen, in dit geval, dat het in werkelijkheid gaat over een zekerheid, gesteld ter waarborging van een uit vroegere verrichtingen voortvloeiende debetpositie, onderzoeken de tegengestelde toestand: die waarin het debet van de toekomstige gefailleerde sedert de stelling van de zekerheid is toegenomen. Terecht schrijven zij: « Le correspondant n'aurait assurément pas fait de nouvelles remises s'il n'avait obtenu de garantie; celle-ci a donc exercé une influence déterminante sur le résultat final »¹⁶.

Zij besluiten terecht, dat, zo het debet van de toekomstige gefailleerde sedert de stelling van de zekerheid ononderbroken toegenomen is, deze zekerheid moet worden beschouwd als geldig ten belope van de toeneming¹⁷.

De gevolgen van de overeenkomst van rekening-courant hangen in eerste instantie van de wil der partijen af. Maar, bij gebreke van elementen die de feitenrechter aangaande het voornemen van de partijen zou hebben vastgesteld, moet het onderzoek dus gericht worden op de bewegingen van de rekening-courant en op de stand ervan, zowel op het tijdstip van de stelling van de zekerheid als bij de afsluiting van de rekening. De enkele beoordeling van de stand der rekening ten tijde van de stelling van de zekerheid kan geen gevolgtrekking toestaan wat de besteding van die zekerheid voor een vroegere of latere schuld betreft¹⁸.

Deze werkwijze moet gevolgd worden om het mogelijk te maken te bepalen of de zekerheid aan de massa tegenstelbaar is of niet, ten aanzien van artikel 445, lid 4, van het Wetboek van koophandel¹⁹.

Piret brengt de regel van de toerekening van schulden van het Burgerlijk Wetboek in herinnering. Hij schrijft: « Il est loisible au débiteur d'affecter certains biens à la garantie du règlement de dettes ultérieures et de faire porter ses paiements, conformément d'ailleurs à l'article 1254 du Code civil, sur une dette plus ancienne qui existait lors de la garantie »²⁰.

De vraag die hier wordt gesteld is of men, zoals eiser doet, tot de afwezigheid van een nieuwe schuld sedert de pandakte van 11 augustus 1966 mag besluiten, om de reden dat de verleende waarborg niet eens toereikend was als zekerheid voor het toen reeds bestaand debetsaldo. Op 11 augustus 1966 was er een saldo van 692.320 frank, terwijl de zekerheden verleend bij pandakten van 15 april 1965 en 11 augustus 1966 slechts 400.000 frank bedroegen. In het stelsel van eiser moet de betwiste zekerheid dan ook in ieder geval dienen tot bijkomende waarborg van de reeds op deze datum bestaande schuld.

Er wordt in deze stelling aldus een vergelijking ge-

¹⁰ Raadpl. Houin, *Rev. trim. dr. comm.* 1955, nr. 15, pp. 666 et 667.

¹¹ Vasseur et Marin, *Les comptes en banque*, I, 1966, nrs 283 en 284, pp. 486 en volg.

Zie ook Cass. fr. civ., section comm. 17 oktober 1960, *G.P.* 1960, 312; 10 oktober 1962, *ibid.* 1963 S. 131.

¹² Zie *supra*, 366, en voetnoten 6 en 7.

¹³ Houin, *op. cit.*, p. 667. Raadpl. J. Brunelat, *La protection des banquiers en cas de faillite du remettant en compte-courant*, nrs 20, 54 en 55.

¹⁴ Cass. fr. comm. 7 januari 1964, *J.C.P.* 1965, I, 14.047

¹⁵ Vasseur, *op. cit.*, nr. 284, p. 487. Zie ook de noot Gavalda, *J.C.P.*, 1965, II, 14.047.

¹⁶ Van Ryn et Heenen, *op. cit.*, III, nr. 2.109, p. 336.

¹⁷ Van Ryn et Heenen, III, *loc. cit.*

¹⁸ Raadpl. cass. 6 juni 1935 (*Bull. en Pasic.*, 1935, I, 276); 16 september 1937 (*ibid.* 1937, I, 235); 17 februari 1970 (*Arr. cass.* 1970, 571).

¹⁹ Frans Wetboek van koophandel, art. 477, 3° (oud artikel 446). Raadpl. voetnoot Gavalda bij cass. fr. comm. *J.C.P.* 1965, II, 14.047, inzonder. *in fine*.

²⁰ *Op. cit.*, n° 194, p. 256.

maakt tussen het voorlopig debetsaldo, als « bestaan- de schuld » beschouwd, en het bedrag der waarborgen, terwijl het bedrag van het eindsaldo van de rekening buiten beschouwing wordt gelaten.

Het gaat niet op, om te oordelen op welke datum de waarborg betrekking heeft, de positie van de rekening wanneer de zekerheid is gevestigd kunstmatig los te ma- ken van het tijdstip van de afsluiting van die rekening. Terecht beslist het bestreden arrest dat er, in beginsel, grond is om de opeenvolgende posten van de rekening- courant na te gaan tussen de stelling van de zekerheid en de afsluiting van de rekening.

Men mag zich afvragen om welke reden partijen noodzakelijk een reeds bestaand en onvolledig gewaar- borgd debetsaldo eerst zouden willen waarborgen, vóór iedere verhoging van krediet, eerder dan rechtstreeks en uitsluitend nieuwe kredieten te waarborgen, ongeacht het feit dat het reeds bestaand debetsaldo niet volledig is gewaarborgd.

De nieuwe voorschotten vormen een nieuw risico : door de remises van de firma Majoco verminderde im- mers de reeds bestaande schuld en het daarmee gepaard gaande risico van niet terugbetaling terwijl door de nieuwe remise dit risico in dezelfde mate herleefde.

De reden waarom eiser beweert dat een nieuwe schuld of risico slechts ontstaan in de mate dat, sedert de waar- borg, de bank meer voorschotten doet dan zij remises van de toekomstige gefailleerde ontvangt, wordt door hem niet opgegeven. Men vraagt zich ook af waarom de remises van de gefailleerde, in strijd met de artikelen 1253 tot 1256 van het Burgerlijk Wetboek, op de remises van de bankier sedert het verlenen van de waarborg, eerder dan op het toen reeds bestaande debet-saldo worden toe- gerekend, nadat nochtans dit debet-saldo werd bepaald als een bestaande, ofschoon niet eisbare schuld.

Bij gebreke van een andersluidende overeenkomst, waarvan in de constatering van de feitenrechter geen gewag wordt gemaakt, dient er te worden aangenomen, dat de betalingen welke sedert de pandgeving door de firma Majoco aan verweerster zijn gedaan als waarborg van het debet van de rekening-courant, moeten geschie- den overeenkomstig de regels van het Burgerlijk Wet- boek aangaande de toerekening van betalingen, d.w.z., indien de schulden van gelijke aard zijn, op de oudste ervan, zoals in artikel 1256 van het Burgerlijk Wetboek is voorgeschreven.

Er rest ons te verwijzen naar de vaststellingen van de rechter, om na te gaan of zij aan het Hof van beroep de mogelijkheid boden, met toepassing van de regels op het faillissement en van die betreffende de toerekening van de betalingen, die wij gepoogd hebben te analyseren, te beslissen dat de op 11 augustus 1966 gestelde zeker- heid wettelijk niet behoefde te gelden voor de voordien aangegane schulden.

Uit de constatering van het bestreden arrest volgt dat het debet-saldo van de rekening-courant, bij de tweede pandstelling voor een nieuw bedrag van 200.000 fr., verleend op 11 augustus 1966, het toegekende pand overtrof en dat er dus voorheen bestaande schulden over- bleven. Maar het arrest stelt ook vast dat in de overeen- komst van pandstelling van 11 augustus 1966 te lezen stond dat de gegeven waarborg tot dekking bestemd was « van alle bedragen die de kredietnemer aan de bank

zou verschuldigd zijn... ingevolge afgesloten of af te sluiten verrichtingen ». Dit betekent derhalve dat hier- door nieuwe verrichtingen in het vooruitzicht gesteld werden.

Anderzijds constateert het arrest ook dat de firma Majoco in totaal een bedrag van 1.004.183 fr. betaald heeft, terwijl verweerster een bedrag van 933.807 fr. aan kredieten verleende sedert de pandstelling tot op de dag van de afsluiting van de rekening-courant.

Uit deze feitelijke vaststellingen heeft het arrest wet- tig kunnen afleiden, dat de pandgeving van 11 augustus 1966 betrekking had op door verweerster verleende kre- dieten, en dat zij mitsdien gelden voor de daaruit voort- vloeiende schulden.

Conclusie : verwerping.

Arrest

Gelet op het bestreden arrest, op 20 januari 1971 door het Hof van beroep te Luik gewezen ;

Over de grond van niet-ontvankelijkheid door ver- weerster opgeworpen en hieruit afgeleid dat het Hof niet bevoegd is om het voorgelegd rechtsvraagstuk op te lossen, om de reden dat het een stellingname onderstelt nopens de gevolgen van het contract van rekening-cou- rant, wat tot de soevereine beoordeling van de feiten- rechter behoort :

Overwegende dat het middel de juridische gevolgen betreft, namelijk de tegenstelbaarheid aan derden in ge- val van faillissement, van een pandstelling gedaan tij- dens de periode van staking van betaling, tot waarborg van een krediet, toegestaan in de vorm van voorschotten op een rekening-courant die op het ogenblik van de in- pandgeving een debet-saldo vertoonde ;

Overwegende dat zulke betwisting niet de feitelijke be- oordeling betreft van de draagwijdte van de tussen par- tijen gesloten overeenkomst van rekening-courant, maar aan het Hof een rechtsvraag onderwerpt ;

Dat de grond van niet-ontvankelijkheid niet kan wor- den aangenomen.

Over het middel afgeleid uit de schending van de arti- kelen 6, 1134, 1135, 1253 tot 1256, 1319, 1320, 1322, 2073 van het Burgerlijk Wetboek, 7, 8, 9 van de hypo- theekwet van 16 december 1851, 437, 445, inzonderheid lid 4, 561 van de wet van 18 april 1851 op het faillis- sement (boek III van het Wetboek van koophandel), 1, 4, van de wet van 5 mei 1872 op het pand (boek I, titel VI, van het Wetboek van koophandel), 12 van de wet van 25 oktober 1919 op de inpandgeving van het han- delsfonds (artikel 2 van het koninklijk besluit nr. 282 van 30 maart 1936, bevestigd door het enig artikel van de wet van 4 mei 1936) en 97 van de Grondwet,

doordat, na te hebben vastgesteld dat : 1°) op 15 april 1965 verweerster aan de toekomstige gefailleerde een kredietopening had toegestaan, realiseerbaar in de vorm van voorschotten op rekening-courant en voor een bedrag van 200.000 frank gewaarborgd door een pand op han- delszaak ; 2°) op 11 augustus 1966, toen het debet in rekening-courant van de toekomstige gefailleerde het be- drag van 692.320 frank had bereikt, verweerster tot waar- borg van dezelfde kredietopening in rekening-courant een tweede pand op een handelszaak had bekomen, eveneens ten bedrage van 200.000 frank ; 3°) op 3 ja- nuari 1967 verweerster de kredietopening opzegde, waar-

van het nadelig saldo toen 644.287 frank bedroeg; 4°) op 30 januari 1967 het vonnis van faillietverklaring gewezen werd hetwelk het tijdstip van het ophouden van betalingen op 31 juli 1966 vaststelt; 5°) verweerster verzocht dat haar schuldvordering van 644.287 frank ten belope van 400.000 frank op het bevoorrecht passief zou worden ingeschreven; 6°) de eerste rechter de opnemng in het bevoorrechte passief slechts aannam ten belope van 200.000 frank wegens de eerste inpandgeving, en de tweede inpandgeving nietig en zonder gevolg ten aanzien van de boedel verklaarde, als zijnde toegestaan gedurende de verdachte periode tot waarborg van een voorheen aangegane schuld, het arrest bij hervorming van het vonnis beslist, dat de tweede inpandgeving geldig en aan de boedel tegenstelbaar is en dat verweerster tot het bevoorrecht passief dient te worden toegelaten voor 400.000 frank en tot het gewone passief voor 244.287 frank, op de gronden dat «...in de overeenkomst van pandstelling van 11 augustus 1966 te lezen staat dat de waarborg gesteld is ten belope van 200.000 frank voor de terugbetaling: 'a) ... b) van alle bedragen die de kredietnemer aan de bank zou verschuldigd zijn ... ingevolge afgesloten of af te sluiten verrichtingen ...'; dat hierdoor nieuwe verrichtingen in het vooruitzicht gesteld werden en in feite ook plaatsvonden; dat dient onderzocht te worden in welke mate deze nieuwe verrichtingen door de zekerheid gedekt zijn; ... dat de rekening-courant geen ondeelbaar geheel vormt waarvan het positief of negatief saldo van de cliënt slechts zou vaststaan op het ogenblik dat ze afgesloten wordt; dat ze integendeel voorkomt als een reeks van verrichtingen, schuldvorderingen en schulden waarvan ieder een wezenlijke, zij het een niet opeisbare, schuld doet ontstaan ten laste van een van de partijen; dat bij gebreke van andersluidend beding bij het verrekenen van deze verrichtingen, de door de artikelen 1253 en 1256 van het Burgerlijk Wetboek bepaalde regels moeten in acht genomen worden en de betalingen aangerekend op de oudste schuld; ... dat de voortzetting van de rekening-courant na 11 augustus 1966 'in se' de mogelijkheid van het verlenen van nieuwe kredieten door de bank impliceert; dat in werkelijkheid de verrichtingen op de rekening-courant als voorheen verder gezet werden, de cliënt betalingen verrichtte en de bank aanvullende kredieten verleende; dat zodoende de firma sedert de dag van het stellen van de zekerheid tot op de dag van de afsluiting van de rekening-courant, in totaal een bedrag van 1.004.183 frank betaalde terwijl de bank in dezelfde periode een bedrag van 933.807 frank aan kredieten verleende; dat de uitgevoerde betalingen dienen aangerekend te worden op de oudste schulden en in de eerste plaats op de op 11 augustus 1966 bestaande oudere schuld van 692.320 frank, zodat de bank een nieuw aanvullend krediet verleende van 933.807 frank (= 311.863 frank + 621.944 frank); dat dit bedrag de nieuwe schuld uitmaakt en de zekerheid gesteld voor een bedrag van 200.000 frank dan ook geldig is ».

terwijl, eerste onderdeel, uit de vaststelling dat het bedrag van de litigieuze pandstelling lager was dan het bedrag van het debetsaldo van de rekening-courant op het tijdstip van die pandstelling, lager zelfs dan het deel van dat saldo dat door de vorige zekerheid niet gedekt was, en dat overigens het eindsaldo van de rekening lager was dan het voorlopig saldo, wettelijk voortvloeide,

op voet van artikel 445, lid 4, van de faillissementswet en van het daaraan ten grondslag liggende beginsel van openbare orde, dat de schuldeisers in de verdachte tijd gelijkaan, dat het pand dat op 11 augustus 1966 door de toekomstige gefailleerde was gesteld voor de door hem jegens verweerster voorheen aangegane schuld aan de door eiser vertegenwoordigde boedel niet tegenstelbaar is, het arrest, door dit pand ten aanzien van de boedel geldig te verklaren en door verweerster tot het bevoorrecht passief toe te laten voor 400.000 frank in plaats van 200.000 frank, voormeld artikel 445 van de wet van 18 april 1851 en, voor zoveel als nodig, de artikelen 437 en 561 van evengenoemde wet, 7, 8, 9 van de hypotheekwet van 16 december 1851, 6, 2073 van het Burgerlijk Wetboek, 1 van de wet van 5 mei 1872 en 12 van de wet van 25 oktober 1919 schendt;

tweede onderdeel, uit de tekst van de akte van 11 augustus 1966 waardoor de litigieuze zekerheid werd gesteld voortvloeit dat de pandstelling een dubbel voorwerp had, te weten de waarborg en van de bestaande schuld en van de schuld die het gevolg zou zijn van de alsnog op de rekening-courant te komen verrichtingen; de in de verdachte periode gestelde zekerheid ten opzichte van de boedel slechts kon gelden ten belope van de nieuwe schuld die eventueel in het eindsaldo zou zijn begrepen; nu de relatie tussen partijen in rekening-courant normaal werd voortgezet door wederzijdse remises van de cliënt en van de bank, na elke verrichting gevolgd door de opzending van een uittreksel met opgave van het saldo van de rekening, de bepaling van de nieuwe schuld in de onderstelling dat de in het eerste onderdeel bedoelde elementen ontoereikend zouden blijken om tot het niet-bestaan ervan te besluiten, een onderzoek vereiste van de schommelingen van het saldo gedurende de tussenperiode tot bepaling van het bedrag ten belope waarvan, als tegenprestatie voor de zekerheid, verweerster zou hebben aanvaard nieuwe risico's te lopen; het verwerpen van deze werkwijze die in het subsidiair gedeelte van de conclusie van eiser was voorgesteld als de enige die met de noodzakelijke inachtneming van de gemeenschappelijke wil van de partijen bij het contract van rekening-courant verenigbaar was, en het in de plaats daarvan stellen van de in de gronden beschreven methode welke, door een kunstmatige totalisering van de door de cliënt na de stelling van de omstreden zekerheid gedane remises en het aanrekenen daarvan op het voorlopige saldo als terugbetalingen van de oudste schuld, ertoe leidt, om het bedrag van de gewaarborgde schuldvordering te bepalen, de economie van de overeenkomst teniet te doen, het arrest, benevens de in het eerste onderdeel aangeduide bepalingen, de artikelen 1134 en 1135 van het Burgerlijk Wetboek schendt, waardoor de inachtneming van de overeenkomst tussen partijen is geregeld, en voor zoveel als nodig, de artikelen 1319, 1320 en 1322 van hetzelfde wetboek, waarbij de bewijskracht van bovengemelde akten van 15 april 1965 en 11 augustus 1966 is geregeld;

derde onderdeel, de afwijking van de onsplitsbaarheid van de rekening-courant, die door het beginsel van gelijkheid van de schuldeisers gedurende de verdachte periode opgelegd wordt, het debet van de rekening bij de stelling van de tweede zekerheid niet maakt tot een « vervallen » schuld waarop de rechter de regelen van de toerekening van de betalingen kan toepassen (schending

van de artikelen 1253 tot 1256 van het Burgerlijk Wetboek), noch tot een «afzonderlijke» schuld, die aan de latere schommelingen van de saldi onttrokken is (schending van de artikelen 1134 en 1135 van het Burgerlijk Wetboek); zo, tot bepaling van de «nieuwe schuld» die door de omstrede zekerheid zou worden gewaarborgd, het aldus nodig bleek het contract van rekening-courant van zijn aard af te wenden om aan het voorlopig saldo de kenmerken van een definitieve schuld te geven, het logischerwijze geboden was de eerste zekerheid daartoe aan te wenden en, na delging van voormelde schuld door middel van een massale toerekening van de latere remises van de cliënt, het door de toekomstige gefailleerde op 15 april 1965 gestelde pand vervallen te verklaren; het arrest, door integendeel verweerster tot het bevoorrechte passief toe te laten ten belope van een bedrag van 400.000 frank, dit is dus voor de waarde van de twee pandgevingen, de artikelen 1 en 4 van de wet van 5 mei 1872, tot regeling van het accessoir karakter van het contract van pandgeving schendt en op niet passende gronden uitspraak doet (schending van artikel 97 van de Grondwet):

Overwegende dat krachtens artikel 445 van de wet van 18 april 1851 op het faillissement de tijdens de termijn van staking van betaling gestelde zekerheden nietig zijn indien zij vroeger aangegane schulden betreffen;

Overwegende dat het arrest vaststelt dat verweerster aan de firma «Majoco» krediet heeft toegestaan in de vorm van voorschotten op rekening-courant, dat, tot zekerheid van die kredietverlening, verweerster op 15 april 1965 een eerste pandstelling voor een bedrag van 200.000 frank van voormelde firma bekwam en op 11 augustus 1966 een tweede pandstelling eveneens voor een bedrag van 200.000 frank; dat op het ogenblik van de tweede pandstelling de rekening-courant een debetsaldo vertoonde van 692.320 frank en bij de afsluiting van gezegde rekening een debetsaldo van 621.944 frank; dat de firma «Majoco» failliet verklaard werd en de periode van staking van betaling op 31 juli 1966 een aanvang nam;

Overwegende dat eiser het arrest verwijt de pandstelling van 11 augustus 1966 ten bate van verweerster als geldig te hebben beschouwd, hoewel zij in de periode van staking van betaling werd toegestaan, en dienvolgens, overeenkomstig bovenvermeld artikel 445, nietig moest verklaard worden in zoverre zij op vroeger aangegane schulden betrekking had;

Overwegende dat, zo weliswaar het debetsaldo van de rekening-courant bij de pandstelling van 11 augustus 1966 het bedrag van het toegekende pand overtrof, niettemin aan te merken valt dat luidens het arrest, enerzijds, de alsdan gegeven waarborg tot dekking bestemd was van alle bedragen die de kredietnemer aan de bank zou verschuldigd zijn «ingevolge afgesloten of af te sluiten verrichtingen», en, anderzijds, sedert laatstvermelde pandstelling tot op de dag van de afsluiting van de rekening-courant, de firma «Majoco» «in totaal een bedrag van 1.004.183 frank betaalde terwijl de bank in dezelfde periode een bedrag van 933.807 frank aan kredieten verleende»;

Overwegende dat het hof van beroep, zonder miskenning van de door gezegd artikel 445 bedoelde gelijkheid van behandeling van de bij een faillissement betrokken schuldeisers, op grond van de aldus gedane vaststellingen

en bij interpretatie van de wil van de partijen, heeft kunnen oordelen dat ten aanzien van de rechtsvraag van de tegenstelbaarheid aan de massa van de pandstelling van 11 augustus 1966, de door de firma «Majoco» sedert deze pandstelling gedane remises op de oudste schulden moesten worden aangerekend met het gevolg dat gezegde pandstelling, na deze laatste remises, nog slechts op de sedert 11 augustus 1966 verleende kredieten en de daardoor aangegane schuld betrekking had; dat het arrest aldus gezegde pandstelling als geldig en aan de massa tegenstelbaar heeft kunnen beschouwen;

Overwegende dat, in zover eiser aanvoert dat de door het arrest aangenomen en hierboven aangehaalde berekeningswijze in strijd is met de gemeenschappelijke bedoeling van de partijen bij het sluiten van het contract van rekening-courant en een kunstmatige totalisering van de door de partijen gedane remises uitmaakt, het middel de feiten en het recht vermengt en desbetreffend niet ontvankelijk is;

Overwegende dat, in zover eiser zich erop beroept dat de eerste en namelijk op 15 april 1965 verleende pandstelling enkel op de voor 11 augustus 1966 aangegane schulden zou betrekking hebben gehad en dientengevolge door het hof van beroep vervallen moest verklaard worden althans uit het oogpunt van de bepaling, ten aanzien van meervermeld artikel 445, van het oud of nieuw karakter van de schulden en van de zekerheden welke bij elk van die schulden zouden behoren, het middel opnieuw de feiten en het recht vermengt en evenmin in dit opzicht ontvankelijk is;

Om die redenen,

Verwerpt de voorziening;

Veroordeelt eiser, qualitate qua, in de kosten.

RAAD VAN STATE

3e KAMER—14 JULI 1972

Voorzitter: de h. Remion

Staatsraden: de hh. Sarot en Tapie

Eerste auditeur: de h. Fortpied

Advocaten: Mrs. Rosius-Bartels en P. Lambert

Contracten van openbare besturen—Openbare aanbesteding—Onderhandse overeenkomst.

Art. 11 van de Wet van 4 maart 1963 bepaalt geen tijdslimiet voor de bevoegdheid van de Minister om te beslissen dat aan de aanbesteding geen gevolg wordt gegeven.

De middelen die betrekking hebben op een procedure bij openbare aanbesteding waarvan werd afgezien, kunnen niet dienen voor de aanvechting van de beslissing een onderhandse overeenkomst te sluiten.

Luidens art. 12, § 2, 2°, van de Wet van 4 maart 1963 kan onderhands worden gehandeld wanneer bij aanbestedingen en offerteaanvragen slechts onaanvaardbare prijzen zijn voorgesteld. De Minister gaat zijn bevoegdheid niet te buiten als hij de bij de aanbesteding aangeboden prijzen voor onaanvaardbaar houdt op grond van het aanzienlijk verschil, ongeveer 17 t.b., tussen die prijzen en de raming van het bestuur.

Het middel volgens hetwelk art. 12, § 2, 7°, van de

Wet van 4 maart 1963 geschonden werd doordat het spoedeisende van de zaak niet als grond van verantwoording voor het sluiten van een onderhandse overeenkomst kon worden aangevoerd, levert geen belang op als de beslissing de onderhandse overeenkomst te sluiten regelmatig wordt bevonden wegens het onaanvaardbare van de prijzen die bij de aanbesteding waren aangeboden.

P.V.B.A. E.R.A.S. t/ De Belgische Staat
(Minister van Openbare Werken)
Arrest nr. 15.452

Gezien het op 11 mei 1970 ingediende verzoekschrift, luidens hetwelk de personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid «E.R.A.S.» de nietigverklaring vordert van de beslissing waarbij de Minister van Openbare Werken het installeren van de noodverlichting en van andere veiligheidsinrichtingen in de Rijksgebouwen (percelen 2, 3, 6, 7, 8 en 9) gunt aan de naamloze vennootschap Elinbo, en van de onderhandse overeenkomst die dientengevolge met genoemde firma is gesloten, van welke handelingen kennis is gegeven op 17 maart 1970 ;

Overwegende dat het koninklijk besluit van 10 mei 1968 in het reglement op de arbeidsbescherming een artikel 63bis heeft ingevoegd, volgens hetwelk inrichtingen die voorzien zijn van kunstlicht, uitgerust moeten zijn met een noodverlichting die voldoende is opdat de aanwezigen de plaats kunnen ontruimen als het kunstlicht uitvalt ; dat dit besluit in werking is getreden één jaar nadat het in het *Belgisch Staatsblad* was bekendgemaakt, dit is op 17 mei 1969 ;

Overwegende dat de betwiste aanneming, die tot voorwerp heeft «de noodverlichting en andere veiligheidsinrichtingen in de Rijksgebouwen», aanbesteed werd op grond van het bestek nr. Y2/440 van 1969 ; dat ze bestond uit negen percelen, overeenkomend met de werken die in de negen, in dat bestek omschreven geografische gebieden dienden te worden uitgevoerd ;

Overwegende dat de inschrijvingsbiljetten geopend werden de 21e augustus 1969, op het in het bestek vermelde adres, met name Wetstraat 155 Brussel ; dat verzoekster regelmatig had ingeschreven voor de negen percelen en dat haar aanbiedingen voor ieder perceel de laagste waren, behalve voor de percelen 4 en 5, waarvoor de Hr. Linclau de laagste inschrijver was ; dat de inschrijving van de naamloze vennootschap Elinbo niet in aanmerking werd genomen omdat zij te laat was ingediend ten gevolge van een vergissing van haar gemachtigde omtrent het lokaal waar de inschrijvingen zouden worden geopend ;

Overwegende dat het bestuur in een nota van 8 september 1969 de uitslag van de aanbesteding heeft besproken en daarbij heeft opgemerkt :

1° dat de door de laagste inschrijvers aangeboden prijzen over het geheel ongeveer 17 t.h. en in het bijzonder :

perceel 1 Eras	18 t.h.
perceel 2 Eras	22 t.h.
perceel 3 Eras	10 t.h.
perceel 4 Linclau	23 t.h.
perceel 5 Linclau	12 t.h.
perceel 6 Eras	7 t.h.
perceel 7 Eras	16 t.h.
perceel 8 Eras	15 t.h.
perceel 9 Eras	20 t.h.

boven de raming van het bestuur lagen, dat die prijzen

als onaanvaardbaar konden worden beschouwd en dat derhalve, overeenkomstig artikel 12, § 2, 2°, van de wet van 4 maart 1963, een onderhandse overeenkomst mocht worden gesloten ;

2° dat de naamloze vennootschap Elinbo, had zij haar inschrijving op tijd ingediend, behalve voor het perceel 6 de laagste inschrijver geweest zou zijn en dat zij, indien zij verschillende percelen toegewezen had gekregen, bepaalde kortingen zou hebben toegestaan ; dat, werden de negen percelen aan de naamloze vennootschap Elinbo gegund, de Staatskas 3.503.809 frank zou besparen ; dat een zodanige besparing een "niet te veronachtzamen factor betekent waarmee rekening kan worden gehouden om geen gevolg te geven aan de onderhavige aanbesteding en om een onderhandse overeenkomst met de firma Elinbo te sluiten voor de negen percelen" ;

3° dat het, gelet op het spoedeisende van de door het koninklijk besluit van 10 mei 1968 voorgeschreven werken, niet mogelijk was een nieuwe aanbesteding uit te schrijven, want dat de openbare diensten, als de installaties niet onmiddellijk tot stand werden gebracht, aansprakelijk konden worden gesteld bij eventuele ongevallen ;

Overwegende dat de directeur-generaal op 9 oktober 1969 in een nota ten behoeve van de Minister concludeerde dat, aangezien de inschrijvingen 17 t.h. boven de raming van het bestuur lagen "het beste is geen gevolg te geven aan die aanbesteding maar een onderhandse overeenkomst te sluiten met de N.V. Elinbo overeenkomstig artikel 12, § 2, 2°, van de wet van 4 maart 1963" ; dat de Minister op 14 oktober 1969 in de rand van bedoelde nota geschreven heeft : "akkoord om een onderhandse overeenkomst te sluiten met de N.V. Elinbo" ;

Overwegende dat verzoekster er op 15 december 1969 van in kennis werd gesteld dat de Minister beslist had voor de percelen 1, 2, 3, 6 tot 9 geen gevolg te geven aan de openbare aanbesteding ; dat haar, nadat zij herhaaldelijk navraag had gedaan, op 17 maart 1970 werd bericht dat overeenkomstig artikel 12, § 2, 2°, van de wet van 4 maart 1963 een onderhandse overeenkomst was gesloten met de naamloze vennootschap Elinbo ;

Overwegende dat verzoekster in een eerste middel betoogt dat de aangevallen beslissing genomen is met schending van artikel 8 van de wet van 4 maart 1963 betreffende het sluiten van overeenkomsten voor rekening van de Staat en van de artikelen 35 en 37 van het koninklijk besluit van 14 oktober 1964 betreffende het sluiten van overeenkomsten voor rekening van de Staat,

— doordat verzoekster, die de laagste inschrijver was voor de percelen 2, 3 en 6 tot 9, ofwel die percelen toegewezen had moeten krijgen binnen de termijn bepaald in artikel 35 van het koninklijk besluit van 14 oktober 1964, ofwel overeenkomstig artikel 37, § 3, van hetzelfde besluit bij het verstrijken van die termijn bericht had moeten ontvangen dat aan de aanbesteding geen gevolg was gegeven ;

— doordat die termijn al lang verstreken was toen de Minister haar liet weten dat geen gevolg aan de aanbesteding was gegeven ;

dat verzoekster dat middel ontwikkelt met het betoog "dat het bestuur er in feite niet echt van afgezien heeft gevolg te geven aan de aanbesteding maar het werk

zijdelings, via een hoegenaamd niet te verantwoorden onderhandse overeenkomst, heeft gegund aan een aan-
nemer wiens inschrijving niet regelmatig is ;

Overwegende dat verzoekster in een tweede middel betoogt dat de aangevallen beslissing de evengenoemde bepalingen en artikel 38 van het koninklijk besluit van 14 oktober 1964 schendt, doordat de Minister, aangezien geen goedkeuring ter kennis was gebracht binnen de in artikel 35 van dat besluit bepaalde termijn, niet onderhands te werk mocht gaan maar de in het genoemde artikel 38 voorgeschreven procedure diende te volgen en de instemming van de laagste inschrijver moest vragen om een overeenkomst aan te gaan op basis van de prijzen der inschrijving ;

Overwegende dat artikel 11 van de wet van 4 maart 1963 bepaalt :

"§ 1. — Het volgen van de procedure van aanbesteding of van de offerteaanvraag brengt voor de Minister geen verplichting mede om de overeenkomst toe te wijzen ; de Minister kan hetzij afzien van het sluiten van de overeenkomst, hetzij bevel geven om de procedure te herbeginnen, desnoods op een andere wijze ;

"§ 2. — Wanneer de overeenkomst loopt over verschillende loten, heeft de Minister het recht er slechts enkele toe te wijzen en eventueel te besluiten dat voor de andere een of meer nieuwe aanbestedingen zullen uitgeschreven worden, desnoods op een andere wijze ;

Overwegende dat de beslissing van 14 oktober 1969 waarbij de Minister zich "akkoord" verklaart "om een onderhandse overeenkomst te sluiten met de N.V. Elinbo", moet worden verstaan in het licht van de nota van het bestuur van 8 september 1969 en het voorstel van de directeur-generaal van 9 oktober 1969, volgens welke, wegens de onaanvaardbare prijzen die bij de openbare aanbesteding aangeboden waren, het beste was daaraan geen gevolg te geven en bij wege van een onderhandse overeenkomst te werk te gaan ; dat de Minister op 14 oktober 1969 beslist heeft geen gevolg te geven aan de aanbesteding en onderhands te werk te gaan ; dat verzoekster vergeefs betoogt dat de Minister niet kon afzien van de aanbestedingsprocedure vermits hij nagelaten had haar, overeenkomstig artikel 37, § 3, van het koninklijk besluit van 14 oktober 1964 onmiddellijk na het verstrijken van de termijn die in artikel 35 van dat besluit voor het aanwijzen van de aannemer is bepaald, kennis te geven van zijn beslissing dat de openbare aanbesteding geen gevolg zou krijgen ; dat artikel 11 van de wet van 4 maart 1963 immers geen tijdslimiet bepaalt voor de bevoegdheid van de Minister om te beslissen dat aan de aanbesteding geen gevolg wordt gegeven ; dat de eerste twee middelen de procedure bij openbare aanbesteding betreffen ; dat ze niet terzake dienen daar van die procedure is afgezien ;

Overwegende dat verzoekster in een derde middel betoogt dat de aangevallen beslissing artikel 12 van de wet van 4 maart 1963 schendt doordat de onderhandse overeenkomst is gesloten met toepassing van § 2, 2°, van bedoeld artikel 12, luidens hetwelk onderhands kan worden gehandeld wanneer bij aanbestedingen of offerteaanvragen "slechts onaanvaardbare prijzen werden voorgesteld", terwijl niets erop wijst dat de door verzoekster aangeboden prijzen onaanvaardbaar waren en de prijzen van de vennootschap Elinbo maar heel weinig beneden die van verzoekster lagen ; dat verzoekster dat

middel in haar memories nader uitwerkt met het betoog dat het begrip "onaanvaardbare prijzen" lastig te bepalen is en dat de Minister van Openbare Werken er in een omzendbrief van 18 maart 1971 zelf op gewezen heeft dat de door het bestuur gemaakte raming niet iets vaststaande is ; dat zij daaruit afleidt dat men de raming van het bestuur niet als maatstaf kan hanteren om uit te maken of de aangeboden prijzen onaanvaardbaar zijn ; dat zij eraan toevoegt dat trouwens ook de inschrijving van de vennootschap Elinbo heel wat boven die raming lag ;

Overwegende dat er luidens artikel 12, § 2, 2°, van de wet van 4 maart 1963 onderhands kan worden gehandeld met name wanneer bij aanbestedingen en offerteaanvragen "slechts onaanvaardbare prijzen" zijn voorgesteld ;

Overwegende dat de Minister zijn bevoegdheid niet te buiten gaat als hij de bij de aanbesteding aangeboden prijzen voor onaanvaardbaar houdt op grond van het aanzienlijk verschil, ongeveer 17 t.h., tussen die prijzen en de raming van het bestuur ; dat de Minister er de inschrijvers in een omzendbrief van 18 maart 1971 weliswaar op attent gemaakt heeft dat de ramingen van het bestuur uiteraard approximatief zijn als ze lang vóór de datum van de aanbesteding zijn gemaakt ; dat dit hier echter niet het geval is, aangezien het bestek opgemaakt is in 1969 en de inschrijvingen geopend zijn op 21 augustus 1969 ; dat de vergelijking tussen de door verzoekster aangeboden prijzen en die van de naamloze vennootschap Elinbo overbodig is ; dat het middel niet opgaat ;

Overwegende dat verzoekster, die inzage heeft gekregen van het administratief dossier, in haar memorie van wederantwoord als vierde middel aanvoert dat de aangevallen handeling artikel 12, § 2, 7°, van de wet van 4 maart 1963 schendt, doordat het spoedeisende van de zaak niet als grond van verantwoording voor het sluiten van de onderhandse overeenkomst kan worden ingeroepen als de werken al in mei 1969 gereed moeten komen en de inschrijvingen eerst in augustus 1969 worden geopend ;

Overwegende dat het bestuur in zijn nota van 8 september 1969 opmerkt dat de aanneming spoed vereiste omdat de veiligheidswerken volgens het koninklijk besluit van 10 mei 1968 uitgevoerd dienden te zijn vóór mei 1969, en geen zodanig uitstel kon verdragen als met een nieuwe aanbesteding of een offerteaanvraag gemoeid zou zijn geweest ; dat het middel geen belang oplevert nu de beslissing een onderhandse overeenkomst te sluiten regelmatig is bevonden wegens het onaanvaardbare van de prijzen die de aanbesteding waren aangeboden ;

Overwegende dat verzoekster in een vijfde middel betoogt dat de aangevallen handeling door machtsverschijding is aangetast in zover de Minister "niet de artikelen 8, § 1, van de wet van 4 maart 1963 en 38 van het koninklijk besluit van 14 oktober 1964 heeft toegepast en een onderhandse overeenkomst heeft gesloten zonder daarbij de in artikel 12 van de wet van 4 maart 1963 gestelde, beperkende voorwaarden in acht werden genomen" ;

Overwegende dat dit middel maar een herhaling van de vorige drie middelen is ; dat deze beantwoord zijn ; dat het middel niet in aanmerking kan worden genomen,

Besluit :

Het beroep is verworpen.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

3e KAMER—25 APRIL 1972

Voorzitter : de h. Holvoet

Raadsheren : de hh. Vroomans en Slachmuylder

Advocaten : Mrs. E. Lebacq en M. Claesen loco G. Franck

Bedongen erfstelling—Begrip—Tussen aanstaande echtgenoten—Onherroepelijkheid—Echtscheiding ten gunste van de vrouw—Afstand van de gemeenschap door de vrouw bij gebrek aan aanvaarding binnen de wettelijke termijn van art. 1463 B.W.—Tweede huwelijk van de man—Overlijden van de man—Rechten van zijn eerste echtgenote in zijn nalatenschap.

De contractuele erfstelling is een overeenkomst waarbij het, in strijd met het verbod van contracten over nog niet opgevallende nalatenschappen, geoorloofd is, de hoedanigheid van erfgerechtigde toe te kennen.

De contractuele erfstelling tussen aanstaande echtgenoten is principieel onherroepelijk behalve wegens ondankbaarheid.

De uit de echt gescheiden vrouw die haar man overleeft en geen schuld had aan de echtscheiding, behoudt haar huwelijksvoordelen (art. 300 B.W.), ook al was de erfstelling wederkerig en al kon de wederkerigheid geen uitwerking hebben ten gunste van de man omdat deze zijn recht verbeurde (artt. 229 en 311bis B.W.).

Aangezien art. 1463 B.W. niet toepasselijk is op de contractuele erfstelling, oefent die vrouw haar erfrecht uit zonder de regels aangaande haar lang voordien ontbonden huwelijksgemeenschap in acht te moeten nemen.

Taeymans en De Wilde t/ Luyckx

Overwegende dat het hoger beroep, regelmatig naar vorm, binnen de wettelijke termijn werd ingesteld ;

Overwegende dat de oorspronkelijke rechtsvordering, ingesteld door appellanten, tot de vereffening en de verdeling strekt van de nalatenschap van wijlen Taeymans Frans, overleden op 17 februari 1969, wettige vader van eerste appellant, en gewezen echtgenoot van tweede appellante ;

Dat het huwelijk van de de cujus met De Wilde Frieda voltrokken op 17 juli 1937, ontbonden werd door echtscheiding in het voordeel van de vrouw, toegestaan bij arrest van dit Hof gewezen op 11 mei 1950 ;

Dat wijlen Taeymans Frans in 1951 met geïntimeerde een tweede huwelijk aanging ;

Dat appellanten tevens de vereffening en deling vorderen van de uit dit tweede huwelijk ontstane gemeenschap van aanwinsten ;

Overwegende dat appellanten aan het bestreden vonnis het verwijt maken de vordering van De Wilde Frieda te hebben afgewezen op grond van hiernavolgende overwegingen :

1) dat de in het huwelijkskontraat Taeymans-De Wilde bedongen voorafneming en wederzijdse gift alleen ingeroepen kunnen worden bij een ontbinding van de gemeenschap door overlijden van een der echtgenoten ;

2) dat een daad van aanvaarding der gemeenschap door de echtgescheiden vrouw diende gesteld te worden

maar niet gesteld werd, zodat ze de voordelen van haar huwelijkskontraat niet kan inroepen ;

I. wat betreft het hoger beroep ingesteld door De Wilde Frieda :

Overwegende dat appellante in haar aanspraak meent gerechtigd te zijn op grond van haar huwelijkskontraat verleden op 3 juli 1937 door Notaris A. Vermoelen met standplaats te Hoboken, kontraat waarvan de ter zake dienstige bedingen de volgende zijn :

— artikel 1 : « Er zal tussen de aanstaande echtgenoten bestaan een algemene gemeenschap van goederen zo roerende als onroerende, tegenwoordige en toekomstende zonder uitzondering noch voorbehouding » ;

— artikel 2 : « Als huwelijksvoorwaarde is hier bedongen, dat bij de ontbinding der gemeenschap door overlijden, de langstlevende der aanstaande echtgenoten, voor alle verdeling op de goederen der gemeenschap zal voorafnemen :

1) de klederen, linnen, juwelen en andere voorwerpen tot het persoonlijk gebruik dienende der beide echtgenoten ;

2) den huisraad die ten dage der ontbinding der gemeenschap de echtelijke woning zal versieren en gewoonlijk genaamd is stofferende huisraad, hierin begrepen de beddegoederen, met linnen, lijnwaad, zilverwerk, provisien, in een woord al de lichamelijke meubelen uitgenomen de gereede gelden, aktiën, obligatiën en andere waarden. De toekomstende echtgenote zal recht hebben op deze voorafneming zelfs wanneer zij aan de gemeenschap zou verzaken » ;

— artikel 3 : « Ten aanzien van hun aanstaande huwelijk doen de aanstaande echtgenoten zich wederzijds gift de eerststervende aan de langstlevende hetgeen zij wederkerig aannemen van de volle eigendom van alle goederen zo roerende als onroerende welke de nalatenschap van de eerststervende zullen uitmaken om door de langstlevende daarvan te genieten en te beschikken vanaf de sterfdag van de eerststervende. In geval van bestaan van kinderen uit dit huwelijk of afstammelingen zal deze gift verminderd worden op het grootste beschikbaar gedeelte in volle eigendom en in vruchtgebruik... » ;

Overwegende dat niet betwist wordt dat Taeymans Hubert, zijnde de zoon gesproten uit het eerste huwelijk van de de cujus, de enige wettige erfgenaam is ;

Dat het eveneens vaststaat dat De Wilde Frieda, als echtgescheiden vrouw de gemeenschap niet heeft aanvaard binnen de wettelijke termijn, zodat ze dient geacht te worden van de gemeenschap afstand te hebben gedaan (artikel 1463 van het Burgerlijk Wetboek) ;

Overwegende dat appellante geen recht op voorafneming kan doen gelden aangezien de gemeenschap niet wegens dood ontbonden is geweest, maar ingevolge echtscheiding ;

Dat waar de voorwaarden gesteld bij het huwelijkskontraat niet zijn vervuld het overbodig is andere argumenten te onderzoeken ;

Overwegende dat artikel 3 van het huwelijkskontraat een contractuele erfstelling tussen aanstaande echtgenoten bevat (artikel 1093 van het Burgerlijk Wetboek) ;

Dat niets toelaat te zeggen dat de aanstaande echtgenoten de uitwerking van dit wederkerig huwelijksvoordeel hebben willen beperken tot het geval van ontbinding van het huwelijk wegens dood ;

Overwegende dat de contractuele erfstelling een overeenkomst is waarbij het toegelaten is, in strijd met het verbod van kontrakten over nog niet opengevallen nalatenschappen, de hoedanigheid van erfgerechtigde toe te kennen (Cass. 11/4/1958 met besluiten van Procureur-generaal Hayoit de Termicourt en nota van R. Dekkers, R.C.J.B. 1958 bl. 143 en volg. — Pas. 1958 - I - 869 en nota) ;

Overwegende dat de contractuele erfstelling tussen aantaande echtgenoten principieel onherroepelijk is behalve wegens ondankbaarheid (artikelen 727 en 955 van het Burgerlijk Wetboek) ; dat deze laatste herroeping zelfs door de wet wordt uitgesproken ten gunste van de echtgenoot die aan de echtscheiding geen schuld zou hebben (artikelen 299 en 311bis van het Burgerlijk Wetboek) ;

Overwegend dat appellante haar gewezen echtgenoot overleeft ; dat zij geen schuld draagt aan de echtscheiding ; dat zij derhalve haar huwelijksvoordelen heeft behouden (artikel 300 van het Burgerlijk Wetboek) ook al was de erfstelling wederkerig en kon deze wederkerigheid geen plaats vinden omdat de schuldige echtgenoot zijn eigen recht verbeurde ;

Overwegende dat de erfgestelde, wier erfrecht pas bij de dood van erfsteller Taeymans Frans in 1969 is opengevallen, haar erfrecht uitoefent zonder de regels aangaande de sedert jaren ontbonden huwelijksgemeenschap in acht te moeten nemen (gemeenschap ontbonden met terugwerkende kracht tot op 15 april 1942, datum van het indienen van het verzoek) ;

Dat immers artikel 1463 van het Burgerlijk Wetboek niet toepasselijk is op de contractuele erfstelling voorzien bij artikel 1093 van gezegd Burgerlijk Wetboek ;

Dat bijgevolg de stelling van de eerste rechter volgens dewelke het behoud van de huwelijksvoordelen spruitende uit de erfstelling aan de aanvaarding van de huwelijksgemeenschap zou onderworpen zijn, niet kan bijgetreden worden ;

Overwegende dat de bij het huwelijkskontraat van 3 juli 1937 bedongen erfstelling appellante met de volle eigendom van alle goederen zo roerende als onroerende welke de nalatenschap van de erfsteller uitmaken, heeft begunstigd ;

Dat deze algehele erfstelling aan appellante het recht heeft verleend aanspraak te maken op de algehele nalatenschap onder voorbehoud van inkorting ter vrijwaring van het erfdeel dat aan de wettige erfgenamen is voorbehouden (artikelen 913, 923, 1094 en 1098 van het Burgerlijk Wetboek) ;

Overwegende dat appellante aldus algemeen erfgerechtigde is geworden en in deze hoedanigheid gerechtigd is de overige deelgenoten te verplichten uit onverdeeldheid te treden ;

Dat haar vordering tot vereffening en deling derhalve ontvankelijk en gegrond is ;

II. wat betreft het hoger beroep van appellant Taeymans Hubert :

Overwegende dat de eerste rechter de rechtsvordering van eerste appellante strekkende tot de gerechtelijke verdeling van de nalatenschap heeft ingewilligd (artikelen 1207 en volg. van het Gerechtelijk Wetboek) ;

Overwegende dat er geen betwisting is gerezen nopens het verzoek van appellanten om, zover als nodig, de bewerkingen van vereffening en deling uit te breiden tot

de gemeenschap bestaan hebbende tussen Taeymans Frans en geïntimeerde Luyckx Carolina ;

Overwegende dat eerste appellante zich enkel aansluit bij de grieven van De Wilde Frieda, doch geen persoonlijke grieven heeft ontwikkeld ;

Overwegende dat het Hof, alvorens zich over de ontvankelijkheid van het hoger beroep van Taeymans Hubert uit te spreken, de heropening der debatten dient te bevelen ten einde appellant Taeymans Hubert in de mogelijkheid te stellen uitleg te verschaffen over het bestaan in zijn hoofde van een persoonlijk belang dat bij het aangevochten vonnis zou gegriefd geweest zijn ;

Om deze redenen,

Het Hof, na beraadslaging :

Gelet op artikel 24 der wet van 15 juni 1935 ;

Alle andere, meer omvattende of strijdige conclusies van de hand wijzende als irrelevant ;

Ontvangt het hoger beroep ingesteld door De Wilde Frieda en verklaart het gedeeltelijk gegrond ;

Doet het bestreden vonnis te niet in zover het de rechtsvordering van De Wilde Frieda ongegrond heeft verklaard ;

Desaangaande, opnieuw wijzende : verklaart deze rechtsvordering ontvankelijk en gedeeltelijk gegrond ;

Zegt voor recht dat De Wilde Frieda, doch enkel in haar hoedanigheid van erfgestelde ingevolge artikel drie van het huwelijkskontraat dd° 3 juli 1937, gerechtigd is de gerechtelijke vereffening en verdeling van de nalatenschap van wijlen Taeymans Frans te vorderen ;

Zegt dat appellante De Wilde Frieda tot de bij artikelen 1207 en volgende van het Gerechtelijk Wetboek belanghebbende partijen behoort, en, in die hoedanigheid aan de werkzaamheden van vereffening en deling zal mogen deelnemen ;

Ontzegt het meergevorderde, meer bepaald wat betreft het gevorderd recht tot voorafnemingen (artikel twee van het huwelijkskontraat dd° 3 juli 1937) ;

Bevestigt de overige beschikkingen van het vonnis als zijnde toepasselijk op de door appellante gevorderde gerechtelijke verdeling ;

Veroordeelt geïntimeerde tot de kosten van het hoger beroep van tweede appellante ;

En alvorens recht te doen over het hoger beroep van Taeymans Hubert, beveelt de heropening der debatten tot het hierboven vermelde doeleinde ;

Stelt de zaak (...)

Houdt de kosten aan wat dit hoger beroep betreft.

ARBEIDSHOF TE BRUSSEL Afdeling Antwerpen

3e KAMER—4 MEI 1973

Voorzitter : de h. Van den Bergh

Substituut-generaal : de h. Wildiers

Advocaten : Mrs. Nelis, Lambrechts en Marck

Arbeidsovereenkomst bedienden—1. Onderwijzeres—Gesubsidieerd katholiek onderwijs—Arbeidsovereenkomst—Inhoud—Bevoegdheid van de arbeidsrechtbank—2. Ontbindende voorwaarde—Geldigheid—Christelijke moraal—Voorgenomen huwelijk met niet gedispenseerd priester—Ontbindende voorwaarde niet vervuld—3. Voorwaarden verbonden aan aanwerving—Ingrep in het privé-leven—Openbare orde.

1. *De arbeidsverhouding tussen het lekenpersoneel van het gesubsidieerd katholiek onderwijs en de inrichtende macht vormt een arbeidsovereenkomst. Ter zake is de arbeidsrechtbank bevoegd.*

De tekst van een 'statuut' dat bij de aanwerving aan een lerare overhandigd wordt maakt deel uit van de arbeidsovereenkomst.

2. *Een ontbindende voorwaarde in een arbeidsovereenkomst is in beginsel geldig.*

De ontbindende voorwaarde "zich bevinden in een persoonlijke of gezinstoestand die onverenigbaar is met de wetten van de katholieke moraal" is evenwel nog niet vervuld op het ogenblik dat een lerare enkel nog maar het voornemen geuit heeft te huwen met een niet gedispenseerd rooms-katholiek priester.

3. *De inrichtende macht van het vrij katholiek onderwijs kan aan de aanwerving van leerkrachten voorwaarden verbinden.*

De clause waarbij bepaald wordt dat een persoonlijke of gezinstoestand die onverenigbaar is met de wetten van de katholieke moraal een einde maakt aan de overeenkomst, is strijdig met art. 8 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, aangezien zij de inrichtende macht toelaat in te grijpen in het privé-leven van het personeel.

Zulke clause schendt de openbare orde.

X t/ V.Z.W. Katholiek Vlaams Onderwijs,
St.-Lutgardisschool

De feiten

Eiseres in hoger beroep was sedert 1 oktober 1956 als lerare middelbaar onderwijs aanvaard. Het feit dat zij in de loop van het jaar 1969 haar voornemen te kennen gaf in het huwelijk te treden met een rooms-katholiek priester was de aanleiding tot het onmiddellijk beëindigen van de overeenkomst om de redenen vermeld in een gewone brief gedateerd 8 juli 1969 en die luidt als volgt o.m.: "U hebt het voornemen in het huwelijk te treden met een priester, die hiertoe vanwege de ordinaris geen dispensatie heeft bekomen en ze ook niet heeft aangevraagd. Dit voornemen is door U kenbaar gemaakt, dusdanig dat de andere leerkrachten, de meeste leerlingen en vele ouders hiervan op de hoogte zijn. Dit voornemen werd deelsgewijs reeds in uitvoering gebracht door uw verloving. Het zal in werkelijkheid worden omgezet op 2 augustus 1969, datum die U voor het huwelijk hebt gekozen."

Hoewel eiseres in hoger beroep nooit enig bezwaar formuleerde tegen de geldigheid van dergelijke onmiddellijke beëindiging van het dienstcontract en integendeel wel erkende kennis te hebben genomen van de tegen haar op precieze wijze ingebrachte feiten, verklaarde zij bij haar aangetekend schrijven van 10 juli 1969 niet te kunnen instemmen met de beslissing genomen door gedaagde in hoger beroep.

Op 30 januari 1970 liet eiseres in hoger beroep een vordering inleiden voor de toenmalige werkrechttersraad van Antwerpen, Kamer voor bedienden, ertoe strekkende gedaagde in hoger beroep te horen veroordelen tot betaling van een bedrag van 873.612 fr. als verbrekingsvergoeding en van 104.832 fr. als vakantievergoeding op voormelde som, alle bedragen te vermeerderen of te verminderen in de loop van het geding.

De Arbeidsrechtbank te Antwerpen, naar wie de zaak

verzonden werd bij toepassing van de regels van het Gerechtelijk Wetboek, velde een contradictoir vonnis op 31 maart 1971 waarbij de vordering ontvankelijk doch ongegrond werd verklaard.

Door haar verzoekschrift in hoger beroep neergelegd op de griffie van het Hof op 10 augustus 1971 herneemt eiseres in hoger beroep haar oorspronkelijke vordering.

Dit hoger beroep werd gevolgd door een incidenteel beroep, door gedaagde in hoger beroep betekend door neerlegging van haar conclusie op de griffie van het Hof op 21 april 1972. Volgens eiseres op incidenteel beroep heeft de eerste rechter zich ten onrechte bevoegd verklaard, en vraagt zij dat bij toepassing van artikel 568 Ger.W. de zaak verwezen wordt naar de Rechtbank van eerste aanleg van het arrondissement Antwerpen.

Het onderzoek van de stelling van eiseres op incidenteel beroep

Het behoort in de eerste plaats de opgeworpen exceptie van onbevoegdheid te onderzoeken, wat neerkomt op het onderzoek naar de gegrondheid van het incidenteel beroep.

De eerste rechter heeft terecht deze exceptie verworpen bij toepassing van artikel 855 Ger.W. vermits huidige eiseres op incidenteel beroep, in de eerste conclusie die zij neerlegde ter openbare terechtzetting van 24 februari 1971, niet had medegedeeld welke rechter volgens haar wel bevoegd zou zijn (zie P.V. terechtzitting van 24 februari 1971). Tevens stelde de eerste rechter vast dat er geen redenen van openbare orde zijn waardoor de Arbeidsrechtbank ambtshalve een middel zou dienen aan te voeren dat uit haar onbevoegdheid voortspuit.

Het rechtsgeschil betreft een arbeidsovereenkomst voorzien door artikel 578, onder 1° van het Ger.W. en alleen de dienstbetrekkingen die ontstaan uit een eenzijdige aanstelling door de overheid vallen buiten de bevoegdheid van de arbeidsrechtbank.

Het woord "statuut" gebruikt bij de aanwerving van het lekenpersoneel is misleidend. Noch het bestaan van dit zogenaamd "statuut" voor het onderwijzend lekenpersoneel, noch het bestaan van een algemeen reglement van het onderwijzend personeel van het katholiek middelbaar, normaal en technisch onderwijs, noch het feit dat de benoeming van de leerkracht ten definitieven titel is geschied en zij de vastheid van betrekking na een periode van twee jaar genoot, kunnen de dienstverhoudingen wijzigen die bestaan tussen de leerkracht en de inrichtende overheid onder wier gezag, leiding en toezicht wordt gearbeid.

Wanneer de dienstverhouding echter haar rechtsgrond vindt in de wet of in de daad van de overheid, is zij niet van contractuele aard. (H. Lenaerts, *Sociaal Procesrecht*, blz. 13).

De stelling van eiseres op incidenteel beroep faalt en de eerste rechter heeft zich terecht bevoegd verklaard. Het incidenteel beroep is ongegrond.

De stellingen van partijen ten gronde

Eiseres in hoger beroep voert aan, dat haar arbeidsovereenkomst ten onrechte van rechtswege en zonder vergoeding als vervallen werd beschouwd op grond van artikel 2, § 2, van het statuut van het lekenpersoneel en van de artikelen 2, § 1, en 30, § 1, sub 4 van het Algemeen Reglement van het onderwijzend en administratief personeel van het katholiek middelbaar, normaal en tech-

nisch onderwijs. Dit verval werd medegedeeld in een niet aangetekend schrijven van 8 juli 1969 van de directrice van de Sint-Lutgardisschool optredend in haar hoedanigheid van vertegenwoordiger van de inrichtende macht van de onderwijsinstelling.

Eiseres in hoger beroep betwist stellig dat zij enige publiciteit aan haar voornemen zou gegeven hebben om binnenkort in het huwelijk te treden met een rooms-katholiek priester die hiertoe van de ordinarius van het bisdom geen dispensatie had bekomen en deze ook nog niet aangevraagd had. Zij betwist overigens dat zij voor haar huwelijk een aankondiging zou hebben verspreid en gedaagde in hoger beroep erkent dat de huwelijksaankondiging dateert van na het voltrekken van het huwelijk.

Eiseres in hoger beroep betwist even stellig dat de tucht in de school door haar houding zou hebben geleden en gedaagde in hoger beroep onthoudt zich daaromtrent van bewijs en van elk aanbod van bewijs. Laatstgenoemde kan evenmin bewijzen dat eiseres in hoger beroep zich op enige wijze zou hebben uitgesproken tegen de rooms-katholieke godsdienst of tegen de rooms-katholieke moraal.

Het argument waarop gedaagde in hoger beroep steunt om de onmiddellijke beëindiging van het dienstcontract te rechtvaardigen put zij uit de tekst van artikel 10, § 1, 4, van het algemeen reglement van het onderwijzend en administratief personeel van het katholiek middelbaar, normaal en technisch onderwijs dat luidt: "Bij toepassing van artikel 2 wordt de aanwervingsovereenkomst van rechtswege en zonder vergoeding als vervallen beschouwd (...) zodra het personeelslid zich in een persoonlijke of gezinstoestand bevindt die onverenigbaar is met de wetten van de katholieke moraal of de wetten van de katholieke kerk ernstig schendt of zodra het stellingen verdedigt die in strijd zijn met de katholieke leer."

De eerste rechter verwierp de tekst geput uit het statuut van het lekenpersoneel (K.B. van 8 april 1965) als geen deel uitmakende van de arbeidsovereenkomst, daar bedoeld K.B. vernietigd werd door arrest van de Raad van State van 30 december 1967 en omdat uit niets blijkt dat eiseres in hoger beroep haar akkoord met die tekst had betuigd.

De eerste rechter heeft enkel de oude tekst van 1963 als bindend verklaard omdat eiseres in hoger beroep bij haar aanwerving verklaarde de tekst van het "statuut" ontvangen te hebben. Uit dit "statuut" nam de eerste rechter in aanmerking artikel 41, § 2 waarvan de tekst luidt: "De persoonlijke of gezinstoestanden die onverenigbaar zijn met de wetten van de christelijke moraal of de wetten van de Katholieke Kerk ernstig schaden, beëindigen van rechtswege elke verbintenis zonder opzegging en zonder vergoeding".

Dit artikel heeft echter dezelfde juridische draagkracht als voornoemd artikel 30, § 1, sub. 4, van het statuut van 1965 dat in de ontslagbrief van 8 juli 1969 wordt vermeld.

Beoordeling van het Hof

Het staat vast dat op 8 juli 1969 eiseres in hoger beroep het voornemen had in het huwelijk te treden met een priester die op dat ogenblik geen dispensatie had bekomen en deze ook nog niet had aangevraagd. Geen enkele daad is op dat ogenblik door haar gesteld tegen wat genoemd wordt de katholieke moraal of de wetten

van de katholieke kerk. Nergens wordt het bewijs voorgebracht dat eiseres in hoger beroep stellingen verdedigd heeft in strijd met de katholieke leer die aanleiding zouden kunnen geven tot de beëindiging van de overeenkomst. Geen beroep kan immers worden gedaan op feiten die na 8 juli 1969 hebben plaatsgehad. Op 8 juli 1969, datum waarop de ontslagbrief werd verzonden, bevond eiseres in hoger beroep zich niet in een persoonlijke- of gezinstoestand onverenigbaar met de wetten van de christelijke moraal.

Het feit het voornemen gehad te hebben te huwen met een priester die daartoe nog geen dispensatie had bekomen en deze ook nog niet had aangevraagd valt buiten de toepassing van artikel 41, § 2, van het statuut van 23 juli 1963 dat enkel definitieve toestanden op het oog heeft. Op 8 juli 1969 kon eiseres in hoger beroep nog steeds van haar voornemen afzien, zowel als dispensatie kon aangevraagd en bekomen worden. De beslissing van 8 juli 1969 was in elk geval voorbarig.

Gedaagde in hoger beroep erkent zelf in haar conclusie dat een huwelijk met een priester geenszins zou indruisen tegen de wetten van de rooms-katholieke kerk vanaf de dag dat deze priester dispensatie zou hebben bekomen.

Het stellen van een ontbindende voorwaarde in een arbeidsovereenkomst is volkomen geldig (Cass., 16 september 1969, R.W., 1969-70, 893 en 987). Niettemin behoort het de rechter na te gaan of de vereisten die gesteld zijn voor de toepassing van de ontbindende voorwaarden verwezenlijkt zijn.

En in huidig geval dient gezegd dat deze voorwaarden niet vervuld zijn.

Daarbij dient voor recht gezegd dat het artikel 41, § 2 van het statuut van het lekenpersoneel, hernomen onder artikel 30, § 4 van het statuut van het onderwijzend en administratief personeel van het katholiek middelbaar, normaal en technisch onderwijs in zover indruist tegen het artikel 8 van de wet van 13 mei 1955 houdende goedkeuring van het verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden dat het de inrichtende macht toelaat in te grijpen in het privé-leven van de aangestelden.

Indien het enerzijds volkomen aanvaardbaar is dat een inrichtende macht het aanwerven van personeel verbindt aan zekere voorwaarden, zoals bijv. het verbod tot onderwijzen of voorhouden van stellingen tegenstrijdig met de eigen filosofische opvattingen van de inrichting, is het anderzijds totaal onaanvaardbaar dat een op zichzelf gerechtvaardigde clausule aanleiding zou geven tot ingrijpen in het privé-leven en een aantasting zou zijn van de persoonlijke vrijheid.

De betwiste clausule druist in tegen artikel 8 van voornoemde wet van 13 mei 1955, dat van openbare orde is (zie o.m. verslag Rolin, *Parl. hand.*, *Senaat*, 12 november 1953) en stelt dat een ieder recht heeft op eerbiediging van zijn privé-leven en van zijn gezinsleven.

De oorspronkelijke vordering dient in principe als grond te worden verklaard.

De schadevergoeding

(...)

Om die redenen,

De derde Kamer van het Arbeidshof te Brussel, afdeling Antwerpen ;

Recht doende op tegenspraak en alle niet gelijklopende conclusies verwerpende ;

Verklaart het hoger beroep ontvankelijk en gegrond ;

Doet mitsdien het aangevochten vonnis te niet, en doende wat de eerste rechter had moeten doen, veroordeelt gedaagde in hoger beroep tot betaling aan eiseres in hoger beroep van het bedrag van driehonderd vijfen-negentigduizend driehonderd tweeënvijftig frank (395.352) vermeerderd met de verwijlntresten vanaf acht juli 1900 negenenzestig tot dertig januari 1900 zeventig en met de gerechtelijke intresten vanaf eenendertig januari 1900 zeventig ;

Recht doende op het incidenteel beroep, verklaart dit ontvankelijk doch ongegrond ;

NOOT—Zie het aangevallen vonnis van de Arbeidsrechtbank te Antwerpen van 31 maart 1971 (R.W. 1970-71, 1862). Vergelijk in dit nummer het vonnis van de Arbeidsrechtbank te Hasselt 16 april 1973.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE DENDERMONDE

3e KAMER—17 JANUARI 1973

Voorzitter : de h. F. Vanheule

Openbaar ministerie : de h. H. Malbrain

Advocaten : Mrs. J. Mannaert en J. Van Assche

1. Erfrecht—Onroerend goed in onverdeeldheid toebehorend aan een moeder en haar twee zoons—Overeenkomst tussen hen waarbij een zoon het recht krijgt om bij het overlijden van de moeder het goed over te nemen—Geen beding betreffende een niet-opengevallen nalatenschap.

2. Koop—Beding dat de prijs zal gewaardeerd worden door een door de vrederechter te benoemen deskundige—Schatting—Geen pleegvormen vereist.

1. *De overeenkomst tussen een moeder en haar twee zoons, waarbij een van de zoons het recht krijgt om een aan de drie partijen in onverdeeldheid toebehorend onroerend goed bij het overlijden van de moeder over te nemen tegen een alsdan overeen te komen of door een schatter te bepalen prijs, houdt geen beding in betreffende een niet-opengevallen nalatenschap, doch wel een verkoopbelofte vanwege de moeder en een zoon betreffende hun aandeel in het goed.*

Iedere eigenaar kan over zijn goederen beschikken, hetzij door onmiddellijke overdracht, hetzij onder voorwaarde of op termijn, zelfs indien de overeenkomst slechts na zijn dood uitwerking zal krijgen.

2. *In een verkoopbelofte werd bedongen, dat de prijs zou bepaald worden door een schatter die bij akkoord van de partijen of bij gebreke daaraan door de vrederechter zou benoemd worden.*

Door te bedingen, dat ingeval de vrederechter een expert zou aanstellen, de schatting beslissend en onwederroepelijk zou zijn, hebben partijen impliciet doch formeel afgezien van alle verdere pleegvormen, o.m. ook van het oproepen van partijen om bij de verrichtingen aanwezig te zijn ; de regels desbetreffend zijn enkel van toepassing op een gerechtelijke expertise.

Saeyns J. t/ Saeyns P.

Bij akte dd. 8 mei 1965 verleden voor notaris D'Holander te Opwijk, schonken de ouders van partijen aan eiser de blote eigendom van een woonhuis gelegen te Opwijk en aan verweerder van een pand te Lebbeke ;

Tevens stipuleerden partijen het volgende : "Ingeval de begiftigde onder nr. 2, zijnde de heer Josephus Saeyns, van zijn bij deze verkregen eigendom nog niets heeft vervreemd op het ogenblik dat de aanpalende eigendom van de gevers, hetzij geheel of gedeeltelijk verkocht of vererfd wordt, zal deze begiftigde het recht hebben deze aanpalende eigendom van de gevers die verkocht of vererfd wordt eerst over te nemen of aan te kopen volgens de waarde onder de belanghebbende partijen overeenkomstig vast te stellen of door een schatter wederzijds te benoemen en, bij gebrek aan akkoord, door een schatter aan te duiden door dhr. Vrederechter van het kanton Dendermonde. Deze laatste schatting zal beslissend en onwederroepelijk zijn. In geval deze begiftigde Josephus Saeyns zijn recht van voorkeur niet zou uitoefenen binnen de zes maanden zal de andere begiftigde Petrus Saeyns dit recht van voorkeur genieten aan dezelfde voorwaarden. Indien de begiftigde Josephus Saeyns moest overleden zijn wanneer de aanpalende eigendom van de gevers verkocht of vererfd wordt zal er geen recht van voorkeur voor geen van beiden nog bestaan" ;

Na de dood van de vader van partijen op 7 september 1965 verschenen de overlevende kontraktanten opnieuw voor genoemde notaris om onder meer de hierboven aangehaalde passus te vervangen door een andere : "Ingeval dhr. Josephus Petrus Amatus Saeyns voornoemd, van zijn eigendom door hem verkregen bij voormelde akte van gifte nog niets heeft vervreemd op het ogenblik dat de aanpalende eigendom van de echtgenoten Saeyns-De Waegeneer en kinderen, partij in deze, hetzij te rekenen vanaf heden geheel of gedeeltelijk vervreemd wordt of ingeval van overlijden van mevr. Saeyns-De Waegeneer zal dhr. Josephus Petrus Amatus Saeyns voornoemd het recht hebben deze aanpalende eigendom eerst over te nemen of aan te kopen volgens de waarde onder de belanghebbende partijen overeenkomstig vast te stellen of door een schatter wederzijds te benoemen en, bij gebrek aan akkoord, door een schatter aan te duiden door dhr. Vrederechter van het kanton Dendermonde, in dit laatste geval zal de schatting beslissend en onwederroepelijk zijn" ;

Nadat de moeder op 13 november 1971 overleden was, liet eiser zijn broeder per aangetekend schrijven van 23 december 1971 zijn beslissing kennen het goed op schatting over te nemen en sommeerde hij hem om bij gemeen overleg een expert aan te stellen, hem er tevens van verwittigend dat, bij ontstentenis hieraan te voldoen, hij de vrederechter zou aanzoeken een deskundige aan te stellen, wat uiteindelijk diende te geschieden ;

De expert raamde de waarde op 925.000 frank ; verweerder ging met die prijs niet akkoord en weigerde de akte van overneming te ondertekenen ;

De vordering strekt er dan ook toe verweerder te veroordelen om binnen de maand vanaf de betekening van het tussen te komen vonnis zich ter studie van notaris Eeman te Lebbeke aan te bieden ten einde er de akte van mutatie van de helft volle eigendom van meergenoemd pand te verlijden en te zeggen voor recht dat, mocht de

verweerder hieraan geen gevolg geven, het vonnis als titel van eigendomsoverdracht zal gelden en eiser toe te laten de prijs te betalen door storting van het bedrag ter consignatiekas;

Tot staving van zijn weigering voert verweerder aan dat de hierboven aangehaalde clause een beding over een niet opengevallen nalatenschap is en derhalve moet nietig verklaard worden;

In geen geval wenst verweerder gebonden te zijn door de raming van de door de Vrederechter aangestelde deskundige, die zijn opdracht eenzijdig uitvoerde; hij gaat er evenwel mede akkoord dat krachtens meerbedoelde clause eiser in het kader van de wet betreffende de kleine nalatenschappen het recht heeft bedoelde eigendom over te nemen op schatting van een door de rechtbank aan te stellen expert;

Nopens de geldigheid van de geïncrimineerde clause :

Het recht van voorkeur, ten voordele van eiser bedongen steunt op de verplichting in hoofde van de medekontraktanten hun onverdeelde parten in het goed niet te vervreemden zonder eerst aan eiser de gelegenheid gegeven te hebben ze te kopen of tegen schattingsprijs over te nemen;

Terecht ziet eiser in deze overeenkomst een verkoopbelofte: door het onderschrijven van de clause hebben moeder en verweerder zich onmiddellijk en onwederroepelijk – het kontrakt is wet tussen partijen – verbonden hun onverdeelde parten in het goed aan eiser over te dragen; eiser van zijn kant heeft er zich mede akkoord verklaard dat de uitoefening van zijn recht opgeschort blijft, hetzij tot zijn medekontraktanten beslissen hun onverdeelde parten te verkopen – voorwaarde –, hetzij tot na het overlijden van moeder – termijn – (Marc Donnier, "Remarques sur la conception jurisprudentielle de la prohibition des pactes successoraux", *Rev. Trim. Dr. Civ.*, 1956, blz. 643, en meer bepaald betreffende de "clause commerciale", blz. 649; J.G. Renauld, "Le Pacte sur succession future", *R.C.J.B.*, 1961, blz. 29; impliciet Cass., 7 juni 1906, *Pas.*, 1906, I, 293);

Ver van aan eiser een louter eventueel recht te geven dat niet in de minste mate de moeder zelf, maar slechts, in voorkomend geval, haar nalatenschap zou kunnen binden, verkreeg eiser van bij het afsluiten van het kontrakt, ook ten aanzien van zijn moeder, een aktueel recht hem toelatend ook tijdens haar leven, de niet-eerbiediging ervan, minstens door een schadevergoeding, te zien sanctioneren;

Dergelijk beding valt niet onder de prohibitie overeenkomsten omtrent een niet opengevallen nalatenschap af te sluiten: ieder eigenaar kan over zijn goederen beschikken, hetzij met onmiddellijke overdracht hetzij onder voorwaarde of op termijn, zelfs indien de overeenkomst slechts na zijn dood haar uitwerking zal krijgen (Cass., 16.10.1959 en 10.11.1960, *R.C.J.B.*, 1961, blz. 5 en volg.; Renauld, *l.c.*; Marc Donnier, *o.c.*, blz. 643; Savatier, *Rev. Trim. Dr. Civ.*, 1967, blz. 850, en 1970 blz. 599; Jacques Gestin, "La promesse unilatérale de vente dont l'option ne peut être levée qu'après la mort de promettant est-elle un pacte sur succession future?", *Dalloz & Sirey*, 1970, *Chronique*, blz. 89 en volgende);

Het beding is dus geldig en voor partijen bindend;

Nopens de waarde van de expertise :

Verweerder, die het beding omtrent de aanstelling van een deskundige in der minne en, bij gebreke hiervan, door de Vrederechter van het Kanton Dendermonde als dusdanig niet betwist, werd op 23 december 1971 bij aangetekend schrijven gesommeerd in voorkomend geval zijn keuze van expert te doen;

Het uitblijven van reactie vanwege verweerder mocht door eiser als een weigering geïnterpreteerd worden, wat hem dan ook toeliet zich tot de Vrederechter te wenden om een deskundige te zien aanstellen;

Door te stipuleren dat ingeval de Vrederechter een expert zou aanstellen, de schatting beslissend en onwederroepelijk zou zijn hebben partijen impliciet, doch formeel, willen afzien van alle verdere pleegvormen, onder meer ook van het oproepen van partijen om bij de verichtingen aanwezig te zijn; deze regels zijn alleen maar van toepassing op een gerechtelijke expertise (Cass., 5 juni 1941, *Pas.* 1941, I, 210); trouwens zelfs bij een gerechtelijke expertise kan het niet-ervullen van die pleegvormen slechts dan de nietigheid van het rapport tot gevolg hebben, indien hierdoor de belangen van een der partijen geschaad werden (Cass., 13 december 1957, *Pas.*, 1958, I, 399); verweerder blijft in gebreke ook maar één element naar voren te brengen waaruit zou blijken dat zijn afwezigheid bij de bewerkingen van de expert hem tot nadeel zou gestrekt hebben;

Het verslag van de deskundige is geldig; vermits partijen het zelf gewild hebben, is zijn raming beslissend en onwederroepelijk, temeer daar verweerder op geen enkele wijze aantoonde dat de expert zich bij het berekenen zou vergist hebben of een andere materiële misslag zou hebben begaan;

Door het aanvaarden van de belofte tegen de door de expert vastgestelde prijs, is de mutatie voltrokken en eiser eigenaar geworden van het goed;

Het is om deze redenen, dat de rechtbank,
Gehoord (...)

Voor recht zegt dat door het uitoefenen van zijn optie op 23 december 1971, eiser ook eigenaar is geworden van de wederhelft van het handelshuis met aanhorigheden en hof, gestaan en gelegen te Lebbeke, Lange Minnestraat, 45 (...) welke helft voorheen aan verweerder toebehoorde;

Dienvolgens verweerder veroordeelt om zich binnen de maand vanaf de dag van de betekening van dit vonnis aan te bieden ter studie van notaris Eeman, ter standplaats Lebbeke, ten einde aldaar over de op 23 december 1971 tot stand gekomen eigendomsoverdracht authentieke akte te verlijden;

Zegt dat bij gebreke hieraan te voldoen dit vonnis als titel van eigendom zal gelden en dat eiser zich van de betaling van de prijs van *vierhonderd tweeënzestigduizend vijfhonderd frank* op rechtsgeldige wijze zal kwijten door dit bedrag op naam en ten behoeve van verweerder te storten ter Consignatiekas te Dendermonde;

De verweerder veroordeelt tot de kosten,

De voorlopige tenuitvoerlegging van onderhavig vonnis toestaat, niettegenstaande iedere voorziening en zonder borgstelling, uitgezonderd nochtans voor wat de kosten betreft.

ARBEIDSRECHTBANK TE HASSELT

1e KAMER—16 APRIL 1973

Voorzitter : de h. Panier

Openbaar ministerie : de h. Romain

Advocaten : Mxs. Lambrechts loco Demal en Mondelaers loco Bouveroux

Arbeidsovereenkomst bedienden—1. Kleuteronderwijzeres—Gesubsidieerd katholiek onderwijs—Arbeidsovereenkomst—Bevoegdheid van de arbeidsrechtbank—2. Ontbindende voorwaarde—Geldigheid—3. Ontbindende voorwaarde — Beperking van het recht te huwen—Openbare orde—Rechtmatig belang—Katholieke moraal en kerkelijke wetten—3. Onderwijzeres—Katholiek onderwijs—Huwelijk met gescheiden man—Ernstige contractuele tekortkoming.

1. *Ondergeschikte arbeid van intellectuele aard valt onder toepassing van de wetten op het bediendencontract, tenzij de werkgever een openbare instelling is en het personeel een statuut bezit. Beide bestanddelen ontbreken in de verhouding tussen een kleuteronderwijzeres en de inrichtende macht van een gesubsidieerde katholieke onderwijsinstelling. Bij geschil is mitsdien de arbeidsrechtbank bevoegd.*

2. *In beginsel is een ontbindende voorwaarde in een arbeidsovereenkomst geldig.*

3. *Een beding waarbij aan de bediende huwelijksbeperkingen worden opgelegd is niet strijdig met de openbare orde wanneer de beperkingen door een rechtmatig belang zijn ingegeven.*

Het opleggen van de eerbiediging van de katholieke moraal en van de naleving van de kerkelijke wetten vormt voor het katholiek onderwijs een rechtmatig belang. Door het huwelijk van een onderwijzeres met een burgerlijk gescheiden man wordt dit rechtmatig belang geschonden.

4. *Zelfs zonder uitdrukkelijk ontbindend beding vormt het huwelijk van een onderwijzeres van een katholieke school met een gescheiden man een ernstige contractuele tekortkoming die de ontbinding van de overeenkomst rechtvaardigt.*

X t/ Hemelrijk der Zusters Kindsheid Jesu

I. Uiteenzetting der feiten.

Op 23 juni 1962 verwierf eiseres het diploma van kleuterleidster. Op 1 september 1962 trad zij in die hoedanigheid in dienst van de gesubsidieerde vrije lagere meisjesschool gelegen aan de Lazarijstraat nr. 133, te Hasselt. Deze school hangt af van verweerster.

Blijkbaar werden naar aanleiding van deze indiensttreding en het verdere verloop van de loopbaan van eiseres een reeks van documenten opgemaakt en door eiseres getekend.

De rechtbank stelt vast dat zij in het bezit werd gesteld van een document gedateerd 13 december 1963 waarbij eiseres wordt aangeworven voor een gewone loopbaan met ingang van 1 september 1962 en waarin wordt vermeld dat de aanwerving geschiedt volgens de algemene beschikkingen van het statuut van het onderwijzend en administratief lekenpersoneel van de door de staat gesubsidieerde katholieke inrichtingen dat werd uit-

gevaardigd door het Centraal Paritair Comité van het katholiek onderwijs.

Eiseres erkende in deze overeenkomst een exemplaar te hebben ontvangen van bewuste overeenkomst, van het statuut en een exemplaar van het algemeen reglement van het bisdom of de congregatie.

Uit deze toestand kan worden afgeleid dat eiseres contractueel door natrekking gehouden is door het statuut van 1963.

In dit statuut bepaalt artikel 41, § 2, uitdrukkelijk : "De persoonlijke en gezinstoestanden die onverenigbaar zijn met de wetten van de christelijke moraal of de wetten van de katholieke kerk ernstig schenden, beëindigen van rechtswege elke verbintenis zonder opzegging en zonder vergoeding".

Later werden nieuwe statuten opgesteld. Hiervan is echter niet bewezen door de stukken of gegevens die aan de rechtbank werden voorgelegd dat zij ter zake zouden kunnen toepasselijk zijn. Opgemerkt zij bovendien dat zij naar de inhoud gelijk zijn aan het statuut van 1963 wat betreft de onderdelen ervan die betrekking hebben op huidig geding.

Op 11 augustus 1972 is eiseres in het huwelijk getreden met een burgerlijk gescheiden man.

Diezelfde 11 augustus 1972 zond de inrichtende macht aan eiseres een aangetekend schrijven waarin deze situatie werd vastgesteld en waarin genoteerd werd dat zij had opgehouden te voldoen aan de verplichtingen die zij in haar aanwervingsovereenkomst van 13 december 1963 op zich had genomen.

Eiseres werd aldus van haar functie van kleuterleidster ontheven.

Daar zij zich met deze toestand niet kon verenigen liet zij verweerster dagvaarden om betaling te bekomen van een opzeggingsvergoeding ad 286.898 frank.

Over deze eis konden partijen niet worden verzoend.

II. Ten gronde.

De oplossing van het ter zake gestelde rechtsprobleem omvat vele punten. Deze worden hieronder stuk voor stuk onderzocht.

§ 1. Is deze arbeidsrechtbank bevoegd ?

Eiseres besluit uitvoerig over de bevoegdheid van deze rechtbank en komt tot de bevinding dat deze inderdaad over de opgeworpen betwisting kan statueren.

Over deze problematiek besluit verweerster niet : hieruit kan worden afgeleid dat verweerster tegen de stellingname van eiseres geen bezwaar schijnt te hebben.

Daar de bevoegdheid van de uitzonderingsgerechten als het arbeidsgerecht de openbare orde raakt moet de rechtbank bij de gestelde vraag blijven stilstaan.

Het is algemeen bekend dat sedert het zogeheten schoolpakt de status van de personeelsleden van het vrij onderwijs een zekere evolutie heeft gehad. Waar er vóór het schoolpakt geen twijfel over bestond, dat de personeelsleden van het vrij onderwijs stellig vielen onder de toepassing van de wet op het bediendencontract is aan de voorwaarden van hun tewerkstelling dermate gewijzigd dat men zich de vraag kan stellen of er tussen de inrichtende machten van het vrij onderwijs en de personeelsleden van dit onderwijs nog een bediendencontract is.

Als principe moet gesteld worden dat elkeen, die intellectuele arbeid levert in ondergeschikt verband, principieel werkte in de banden van een bediendencontract.

Alleen artikel 35 WBC bepaalt ter zake een uitzondering. A contrario kan men stellen dat de uitzondering betreft het statutair personeel van staat, provincies, gemeenten, de ervan afhangende openbare instellingen. De uitzondering betreft ook de personen die een statuut hebben en tewerkgesteld worden door instellingen van openbaar nut.

Nodig is dus, opdat de wet op het bediendencontract niet toepasselijk zou zijn, een specifieke werkgever en een statuut. Is er statuut en geen specifieke werkgever, dan is de wet op het bediendencontract toepasselijk. Is er geen statuut maar wel een specifieke werkgever, dan is ook de wetgeving op het bediendencontract van toepassing.

Het kan niet ernstig worden betwist dat het vrij onderwijs niet de staat, de provincie of de gemeente is. Evenmin een publieke instelling ervan afhangend. Dat de staat de wedde betaalt van de personeelsleden van het vrij onderwijs is alleen een technisch middel voor de subsidiëring doch raakt de kern van de arbeidsverhouding niet. Trouwens ook in gemeen recht mag een derde de verplichtingen van een ander op zich nemen.

Minder duidelijk is echter het antwoord op de vraag of het vrij onderwijs niet moet worden beschouwd als een instelling van openbaar nut.

De notie "instelling van openbaar nut" wordt door DE PAGE (I, nr. 506 D, p. 630) gedefinieerd als omvattende de stichtingen van artikel 27 en volgende van de wet van 27 juni 1921 en de instellingen die voor of na het tot stand komen van deze wet door de wetgever als instelling van openbaar nut werden ingericht (b.v. de Universiteiten van Leuven en Brussel, het Rode Kruis, enz.).

Nadat de notie "instelling van openbaar nut" aldus gepreciseerd is moet worden vastgesteld dat ze niet toepasselijk is op verweerster: verweerster is ten aanzien van de toepassing van de wet van 1921 niet als een stichting aan te merken, zij koos wel integendeel de hieraan tegengestelde vorm van vereniging zonder winstoogmerk. Anderzijds is het duidelijk dat verweerster niet door een wet werd gecreëerd.

Dit alles wil dan ook zeggen dat de tussen partijen bestaande verhouding beheerst wordt door het bediendencontract – al kan aan dit contract een zekere specificiteit worden toegekend – en dat deze rechtbank bevoegd is om van de eis kennis te nemen.

§ 2. In functie van welke rechtsfiguur kwam aan de tussen partijen bestaande overeenkomst een einde?

Beide partijen stellen in conclusie dat het gaat om de toepassing van een uitdrukkelijk ontbindende voorwaarde.

Ten deze heeft de rechtbank reeds impliciet in de uiteenzetting van de feiten gesteld dat zij alleen, bij gebreke aan bewijs in de andere zin, het statuut van 23 juli 1962 toepasselijk achtte.

Het enige door eiseres ondertekende stuk kan niet anders dan aan dit statuut refereren. Uit niets blijkt dat de latere statuten, individueel door verwijzing in een akte van aanpassing van de overeenkomst of collectief door een bindendverklaring, op eiseres toepasselijk werden

gemaakt. Wat de collectieve bindendverklaring betreft wel integendeel.

De inhoud van het in de uiteenzetting van de feiten geciteerde artikel 41, § 2, van het statuut van 1963 is te ontlezen als een uitdrukkelijk ontbindende voorwaarde met beding dat de ontbinding van rechtswege plaatsvindt. Dit impliceert dat de rechter niet meer vermag te oordelen of de tekorten voldoende ernstig zijn of niet om tot de ontbinding te besluiten: hij moet alleen maar constateren dat de elementen van de voorwaarde voorhanden zijn en dan de overeenkomst die de wet der partijen is toepassen (DE PAGE, II, nr. 898).

Principieel blijft bij een uitdrukkelijke ontbindende voorwaarde inhoudend de ontbinding van rechtswege de noodzakelijkheid van een in vertoefstelling bestaan wanneer deze ingevolge het gemeen recht vereist is. Deze is in gemeen recht niet vereist wanneer een onherroepelijke toestand bestaat die door de debiteur niet meer kan verholpen worden. Welnu, in casu kon eiseres haar huwelijk met een gescheiden man niet ongedaan maken.

Bovendien kan de bepaling van artikel 41, § 2, statuut 1963, worden uitgelegd in dier voege dat de ontbinding niet alleen van rechtswege is maar ook dat geen sommatie vereist is. Wat ook conform is aan het gemeene recht.

§ 3. Is ter zake in een arbeidsovereenkomst een ontbindend beding toelaatbaar?

De rechtbank sluit zich aan bij het standpunt van eiseres dat de "ontbindende voorwaarde in een arbeidsovereenkomst voor: mogelijk wordt geacht" (Cass., 16 september 1969, *J.T.T.*, 1970, 19, met noot van Georgette MAGREZ-SONG) onder voorbehoud dat moet worden nagegaan of de voorwaarde in kwestie niet strijdig is met de openbare orde.

§ 4. Is de clause in kwestie in casu strijdig met de openbare orde?

Vastgesteld moet worden dat aan de personeelsleden van het katholiek onderwijs vele beperkingen worden opgelegd: verplichting de kerkelijke normen na te leven, in de kerk te blijven, beperking van de vrijheid van komen en gaan door een verblijfsverplichting op te leggen en dies meer.

In casu wordt het debat bepaald door de vraag of het mogelijk is het recht op huwelijk in min of meer grote mate te beperken.

In de rechtspraak en rechtsleer over de schenkingen en testamenten wordt aanvaard dat aan het recht te huwen bepaalde beperkingen mogen worden opgelegd mits deze redelijk kunnen verantwoord worden (*R.P.D.B. V° Donations et Testaments*, nr. 110 en volgende; ook KLUYSKENS, *Schenkingen en Testamenten*, nr. 12 waar de voorwaarde om niet te trouwen met deze of gene persoon zelfs onvoorwaardelijk wordt goedgekeurd omdat er nog zoveel huwelijkskansen overblijven).

In casu is om aan het recht van eiseres op huwelijksbeperkingen op te leggen een rechtmatig belang aanwezig.

Het is een feit dat in dit land vele ouders nog menen dat het noodzakelijk is aan hun kinderen een ideologisch en confessioneel gericht onderwijs, dat een bepaald

imago heeft, te laten verstrekken. Dit is hun volste recht. Zij hebben het recht van de onderwijsinrichtingen te eisen dat zij getrouw blijven aan het beeld dat de ouders zich vormen van het onderwijs dat zij voor hun kinderen willen. Het imago van het onderwijs verdedigen is rechtmatig en trouwens zelfs maar een minimumplicht van de inrichtende machten.

Het kan niet ernstig worden betwist dat toestanden strijdig met de wetten van de katholieke moraal en de kerkelijke wetten het imago van het katholiek onderwijs schenden. De katholieke school zou de katholieke school niet meer zijn als de belichaming ervan niet gebeurde door mensen die de katholieke normen integraal trouw zijn.

Dat dit niet meer het geval van eiseres was na haar huwelijk met een gescheiden man wordt bevestigd door een schrijven uitgaande van Mgr. Schruers, hulpbisschop te Hasselt.

Of deze redenering zou kunnen toepasselijk zijn op andere beperkingen, die aan het personeel van het katholiek onderwijs worden opgelegd (men denke b.v. aan de hierboven geciteerde verblijfsverplichting) moet hier niet onderzocht worden. Criterium is nochtans identiek: een rechtmatig belang ter verdediging van het wezen van de instelling.

§ 5. Wat van de beweerde evolutie in de kerkelijke opvattingen?

Door eiseres wordt gesteld, dat er een evolutie zou zijn in de kerk over echtscheiding en onontbindbaarheid van het huwelijk. Haar toestand zou in die geest niet meer van die aard zijn dat supreme sancties moeten worden getroffen.

De stellingname is niet ter zake.

Ingevolge de scheiding van machten heeft deze rechtbank zich niet in te laten met de doctrinale of juridische problemen in de schoot van de kerk. Hoogstens moet zij onderzoeken wanneer men zich op een kerkelijk advies of beslissing beroept of een bevoegd kerkelijk orgaan deze beslissing heeft genomen of dit advies heeft uitgebracht (*R.P.D.B.*, V^o *Cultes*, nrs. 78-90).

In casu wordt in een noot van Mgr. Schruers gesteld dat de kerkelijke leer inzake onontbindbaarheid van het huwelijk ongeschonden is gebleven. Opdat de stelling van eiseres door deze rechtbank zou kunnen worden aanvaard zou zij moeten bewijzen dat Mgr. Schruers niet de bevoegdheid had het door hem gegeven advies uit te brengen en ook dat de voor haar meer gunstige stelling verkondigd werd door een autoriteit hoger in rang en gezag dan die van de hulpbisschop van Hasselt.

Nu dit niet wordt beweerd, kan aan het standpunt van eiseres geen waarde worden gehecht.

§ 6. Samenvatting en besluit.

Bij toepassing van een uitdrukkelijk ontbindend beding werd eiseres uit haar functie ontheven. De toepassing van het beding gebeurde op regelmatige wijze. Het beding is niet strijdig met de openbare orde; de gestelde voorwaarde die inderdaad een beperking inhoudt van de constitutionele rechten van eiseres is niet strijdig met de openbare orde daar een rechtmatig belang wordt verdedigd.

De ingestelde vordering moet als ongegrond worden afgewezen.

§ 7. Een overweging ten overvloede over de verplichtingen van een titularis van getuigende functies.

De rechtbank zou zelfs in afwezigheid van elk beding in de arbeidsovereenkomst van partijen gekomen zijn tot de conclusies waartoe zij hierboven geraakt is.

Een katholieke school, een politieke partij, een vakbond, een krant zijn geëngageerde getuigende instellingen. Die getuigenis wordt gedragen door mensen.

Wie werkt in een getuigende instelling, wie de getuigenis van de instelling belichaamt heeft de ambtsplicht trouw te zijn aan dit ideaal, minstens geen apparente toestanden te creëren die strijdig zijn met dit ideaal.

Anders komt hij tekort aan zijn ambtsplicht wat ook inzake arbeidsverhouding – een wederkerige overeenkomst – voor gevolg heeft dat artikel 1184 BWB toepasselijk wordt (*R.P.B.D.*, Complément III, *Contrat d'Emploi*, nr. 539 en volgende).

Alleen zou in zo'n geval de rechter appreciatievermogen hebben over de zwaarwichtigheid van de fout.

Welnu, een fout als door eiseres gepleegd in haar getuigenisplicht haar door haar arbeidsovereenkomst opgelegd zou de rechtbank in casu voldoende zwaarwichtig hebben geacht om tot de ontbinding van de overeenkomst te leiden.

Om die redenen,

De Arbeidsrechtbank, eerste kamer, na beraadslaging, statuerend op tegenspraak,

Alle andere en strijdige besluiten van de hand wijzend: Verklaart de vordering ontvankelijk en ongegrond.

NOOT—Vergelijk in dit nummer het arrest van 4 mei 1973 van het Arbeidshof te Brussel, afdeling Antwerpen.

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof Brussel (3e Kamer), 3 januari 1972

Gewijsde—Verkeersongeval—Onopzettelijk toegebrachte letsels—Strafrechtelijke vrijspraak van een bestuurder—Gezag van de vrijspraak t.a.v. elke op de artt. 1382 en 1383 B.W. steunende burgerlijke vordering—Het bewijs van de schuld van de andere bestuurder dient nog geleverd te worden.

Bij een verkeersongeval, waarin de wagens van Merchie, geïntimeerde, en Smits, appellant, betrokken waren, liep een inzittende van de wagen van Smits letsels op. Merchie werd door een vonnis in kracht van gewijsde van de correctionele rechtbank vrijgesproken ter zake van het onopzettelijk toebrengen van letsels aan de inzittende. De eis die Merchie tegen Smits voor de burgerlijke rechter instelde ten einde een vergoeding voor de aan zijn wagen toegebrachte schade te bekomen, werd door de eerste rechter ingewilligd op grond dat wegens de vrijspraak van Merchie vaststond dat hij geen schuld aan het ongeval had, en dit de aansprakelijkheid van Smits impliceerde.

Op het door Smits ingesteld hoger beroep besliste het Hof: "Overwegende dat het gezag *erga omnes* van het gewijsde op strafgebied slechts verbonden is aan wat door de strafrechter noodzakelijkerwijze en met zekerheid is gevonnis;

"dat de vrijspraak van een verdachte die vervolgd werd ter zake van het onopzettelijk toebrengen van lichamelijk letsel gezag van gewijsde heeft ten aanzien van elke op de artikelen 1382 en 1383 van het Burgerlijk Wetboek steunende vordering en namelijk ten aanzien van de vorderingen wegens de uit hetzelfde feit ontstane materiële schade (P. Trousse, noot onder Hof Gent, 9 maart 1965, *R.C.J.B.*, 1967, nr. 7, p. 160);

"dat de draagwijdte van de beslissing van de strafrechter echter beperkt is tot de vaststelling dat Merchie geen schuld aan het ongeval heeft;

"dat het vonnis terecht zegt, dat de beslissing van de strafrechter bindend is voor de burgerlijke rechter;

"Overwegende dat de eerste rechter de perken van het gezag van gewijsde op strafgebied te buiten is gegaan door de veroordeling van Smits enkel te motiveren met de beschouwing dat het niet-schuldig zijn van Merchie de aansprakelijkheid van Smits impliceert;

"dat Smits immers tot schadeloosstelling gehouden is indien bewezen wordt dat de schade door zijn onrechtmatige daad veroorzaakt werd."

Aan de hand van de feiten oordeelt het Hof vervolgens, dat Smits een overtreding van het verkeersreglement had begaan, waardoor de schade aan de wagen van Merchie werd veroorzaakt.

(Voorzitter: de h. Holvoet—Raadsheren: de hh. Vroomans en Slachmuylder—Advocaten: Mrs. L. Truyens loco Schoups en Theunis loco Schiltz—In de zaak: Smits t/ Merchie).

Kh. Turnhout, 30 mei 1973

Openbare orde en goede zeden—Het exclusiviteitscontract betreffende de plaatsing van een 'jack-pot' in een herberg is een uit een ongeoorloofde oorzaak aangegane overeenkomst, die geen gevolg kan hebben.

Op 15 februari 1971 sloten H en T voor een termijn van drie jaar een overeenkomst betreffende het exclusieve plaatsen van een 'jack-pot' in het café van T; deze ontving 40.000 fr. en zou bovendien recht hebben op 30 % van de opbrengst van het toestel. Verder werd bedongen dat T, voor het geval dat hij zijn handelszaak overgaf, ervoor zou zorgen, dat de koper de exclusiviteitsverplichting overnam. Nadat een deurwaarder een jaar later had geconstateerd, dat er een tweede 'jack-pot' in de herberg stond, dagvaarde H zijn medecontractant T tot verbreking van de overeenkomst, tot terugbetaling van 40.000 fr. en tot betaling van een schadevergoeding. T, die zijn zaak intussen verkocht had, riep de koper in vrijwaring. De rechtbank van koop-handel verklaart beide vorderingen ongegrond:

«De overeenkomst van 15 februari 1971 heeft de plaatsing, uiteraard de exploitatie van een 'jack-pot' tot voorwerp, een exploitatie ten aanzien waarvan de verdeling van de opbrengst in het plaatsingscontract welomschreven is vastgelegd.

«Niet betwist is – en het is overigens ingevolge de algemene bekendheid onbetwistbaar – dat het speeltoestel 'jack-pot' een typisch kansspel is; aan het bespelen van een dergelijk toestel is alle kunst, handigheid of sportbeoefening volledig vreemd.

«De zich herhalende, opmerkelijk hoge maandelijkse opbrengt van het speeltuig, blijkend uit de voorliggende afrekeningsstaten, schept een dienend en afdoend vermoeden, dat de exploitatie van dit speeltoestel winstuitkering aan de spelers impliceert; het is immers onverzoenbaar met de eenvoudige redelijkheid, en dientengevolge ondenkbaar, dat de vermelde exploitatie dusdanig opmerkelijk (vooral voor de exploitanten) zou blijven renderen, indien de spelers niet door winstbejag, het werkelijk realiseren van een winst,

werden aangetrokken (zie de overwegingen van Hof Brussel, 21 maart 1968, *J.T.*, 1968, 329; Hof Brussel, 6 april 1971, *J.T.*, 1971, 698; Hof Luik, 25 februari 1971, *J.T.*, 1971, 275).

«Hoewel het burgerlijk recht kanscontracten (bepaaldelijk spelcontracten) volgens van het strafrecht verschillende criteria regelt, impliceert dat niet dat de beoordeling op burgerrechtelijk vlak niet door de op strafgebied geldende criteria wordt beïnvloed; over een handeling, door de strafwet betoeteld en als zodanig als ongeoorloofd aangemerkt, kan door de burgerlijke rechter immers bezwaarlijk in tegengestelde zin worden geoordeeld (De Page, I, nrs. 91 en 97); het exploiteren van de 'jack-pot' in kwestie is ongetwijfeld vreemd aan het soort eenvoudige ontspanningsspelen dat de spelers alleen maar het geestelijk genot van het winnen, hoogstens het recht om opnieuw en kosteloos met het spel verder te gaan verschaft (spelen die bedoeld zijn in de Wet van 19 april 1963, enig artikel); het spelen op deze 'jack-pot' impliceert speculatie op winstnemingen, waarvan enerzijds de realiteit dienend aangetoond wordt door het voortduren der exploitatie, en die anderzijds gepaard gaat met uit de afrekeningsstaten blijkende, opmerkelijk hoge inzetten; op een zodanig spel is door de strafwet een sanctie gesteld (art. 1 van de Wet van 24 oktober 1972), en het niet geoorloofd karakter ervan dient ook op civielrechtelijk gebied te worden vastgesteld; het feit, dat in casu geen vervolging op strafgebied werd ingesteld, belet deze rechtbank geenszins vast te stellen, dat de overeenkomst van 15 februari 1971 de exploitatie van met de strafwet strijdige spelen tot voorwerp en oorzaak heeft.

«Aan de overeenkomst van 15 februari 1971, aangegaan uit een ongeoorloofde oorzaak, kan mitsdien geen gevolg worden toegekend (artt. 1131 en 1133 B.W.).»

(Voorzitter: de h. J. van Cauwenbergh—Advocaten: Mrs. Coel, Draulans loco De Cannière en Beckers—In de zaak: Herinckx t/ Truys en Truys t/ Van Campen).

MEDEDELINGEN EN BERICHTEN

VERGADERING VEREENIGING «HANDELSRECHT»/ NEDERLANDSE VERENIGING VOOR ZEE- EN LUCHTRECHT

De Vereniging «Handelsrecht» en de Nederlandse Vereniging voor Zee- en Luchtrecht maken bekend dat zij in oktober a.s. een bundel prae-adviezen zullen uitbrengen onder de titel: «Scheepsraad, een bundel opstellen, gewijd aan Boek 8 Nieuw Burgerlijk Wetboek». In de bundel worden door een 12-tal prae-adviseurs onderwerpen uit het onlangs gepubliceerde eerste stuk van Boek 8 Nieuw Burgerlijk Wetboek (Verkeersmiddelen en Vervoer) behandeld.

Over de prae-adviezen zal worden beraadslaagd in een bijeenkomst welke zal worden gehouden op vrijdag 30 november 1973 om 10.30 uur in het Jaarbeurs-Congrescentrum, Jaarbeursplein, Utrecht in aansluiting op een huishoudelijke vergadering van de Vereniging «Handelsrecht», die om 10.00 uur zal aanvangen.

Belangstellenden kunnen zich voor het lidmaatschap van de Vereniging «Handelsrecht» aanmelden bij Mr. H. Beekhuis, secretaris Vereniging «Handelsrecht», Pieter Zeemanstraat 6, Eindhoven (tel.: 040-783603) en voor het lidmaatschap van de Nederlandse Vereniging voor Zee- en Luchtrecht bij Mr. L. Hardenberg, secretaris Nederlandse Vereniging voor Zee- en Luchtrecht, van Nijenrodeweg 892, Amsterdam (tel.: 020-429269).

Niet-leden van bovengenoemde verenigingen kunnen de bundel prae-adviezen rechtstreeks bij de Uitgeversmaatschappij W.E.J. Tjeenk Willink te Zwolle bestellen, of via de boekhandel. De kosten bedragen fl. 24,50.

**ALGEMENE VERGADERING VAN HET NATIONAAL
VERBOND VAN DE MAGISTRATEN VAN
EERSTE AANLEG**

Het Nationaal Verbond van de Magistraten van Eerste Aanleg houdt op zaterdag 27 oktober 1973 te Kortrijk zijn statutaire algemene vergadering met het volgende programma :

A. Statutaire algemene ledenvergadering in de Katholieke Universiteit Leuven, afdeling Kortrijk - K.U.L.A.K. nabij de E3 - uitrit Kortrijk (niet Kortrijk-Oost).

Ruime parkeergelegenheid - Simultaanvertaling.

9.30 u. Gelegenheid tot begroeting - Koffie

10.00 u. Algemene ledenvergadering in de Grote Aula

Agenda :

- Verslagen van het bestuur

- Uitslag van het referendum inzake emeritaat en pensioenen

- Wedden

- Rondvraag

- Verkiezing van het nieuwe bestuur

12.00 u. Einde van de algemene vergadering

Van 10 tot 12.30 uur is voor de echtgenoten en de buitenlandse collega's een geleid bezoek aan de stad Kortrijk gepland.

B. Ontvangst op het stadhuis te Kortrijk te

12.30 u. aangeboden door de magistraat van de stad aan de deelnemers en hun echtgenoten alsmede aan de buitenlandse gasten.

C. Feestmaal in het spijshuis "Damier", Grote Markt. De heer Minister van Justitie zal de ontvangst ten stadhuize en het feestmaal bijwonen.

Alle magistraten van eerste aanleg zijn uitgenodigd.

TIJDSCHRIFTEN

Revue du Droit Public et de la Science politique en France et à l'Etranger.—jg. 1973—nr. 3

Christine Bréchon-Moulènes, L'impossible définition du Conseil supérieur de la magistrature ?—Raymond Muzellec, La consultation pré-référendaire de septembre 1968 en Bretagne sur la régionalisation.—Céline Wiener, Belgique. L'extension des compétences du Conseil d'Etat.—Etats-Unis. L'adaptation du fédéralisme américain aux problèmes de l'urbanisation par Marie-José Guédoh.—Pierre Avril, Un tournant du régime ?—Thérèse Pinet, Analyse des textes législatifs et réglementaires.—Marcel Waline, Notes de jurisprudence.—Michel Morisot, Conclusions des Commissaires du Gouvernement—Jean de Soto, Revue de jurisprudence administrative.—Thérèse Pinet, Bulletin bibliographique de jurisprudence.—Bibliographie.

Recueil Dalloz Sirey.—jg. 1973—nr. 21

Robert Mellottée, Les états préexistants aux accidents du travail.—Jurisprudence.—Sommaires de jurisprudence.—Informations rapides.

nr. 22

Jean Vincent, Les dimensions nouvelles de l'appel en matière civile.—Jurisprudence.—Sommaires de jurisprudence.—Informations rapides.—Législation.

nr. 23

Jacques Vaysse-Tempé, La libre disposition par les rapatriés d'outre-mer de leurs biens acquis en France avec le concours de l'Etat, conséquence nécessaire des lois n° 69-

992 du 6 novembre 1969 et n° 70-632 du 15 juillet 1970.—Jean Vasserot, Incidences du nouveau tarif des notaires sur le tarif de la postulation.—Jurisprudence.—Sommaires de jurisprudence.—Informations rapides.—Législation.

nr. 24

J.M. Mousseron, A propos des contrats d'assistance et fourniture.—Jurisprudence.—Sommaires de jurisprudence.—Bibliographie.

nr. 25

François Chabas, Fait ou faute de la victime.—Jurisprudence.—Sommaires de jurisprudence.—Informations rapides.—Législation.—Bibliographie.

nr. 26

François Chabas, Le cœur de la Cour de cassation (Le droit à réparation de la concubine adultère).—Philippe Bihr, La publicité du contrat de promotion immobilière.—Jurisprudence.—Informations rapides.—Législation.

nr. 27

Jean-Marie Leloup, Contribution à l'étude d'un statut de presse.—Jurisprudence.—Sommaires de jurisprudence.—Informations rapides.—Législation.

nr. 28

Christian Lavabre, De la participation des sociétés coopératives agricoles à des groupements d'intérêt économique.—Législation.—Informations rapides.—Vie juridique.

Revue Française de Science politique.—jg. 1973—nr. 3

Guy Hermet, Les fonctions politiques des organisations religieuses dans les régimes à pluralisme limité.—Silas Cerqueira, L'Eglise catholique et la dictature corporatiste portugaise.—Jean-François Bayart, La fonction politique des Eglises au Cameroun.—Ludwik Dembinsky, Les choix politiques des structures confessionnelles en Pologne.—René Servoise, La conception de l'ordre mondial dans la Chine impériale.—André Bianconi, Le syndicat des secrétaires de mairie instituteurs.—Manuela Semidei, La contestation aux Etats-Unis : livres récents.—Lilly Marcou, La république socialiste de Roumanie : l'évolution de la recherche historique et idéologique.—Notes bibliographiques.—Informations bibliographiques.—Ouvrages reçus.—Enquêtes politiques effectuées par l'Ifo et la Sofres (année 1972).—Résumés des articles/Abstracts.

nr. 4

Antoine Prost et Christian Rosenzweig, L'évolution politique des députés (1882-1884).—Ezra N. Suleiman, L'administrateur et le député en France.—René Lasserre, Les élections du 19 novembre 1972 en République fédérale allemande : vote conjoncturel ou évolution politique en profondeur ?—Pierre Birnbaum, La place des hauts fonctionnaires dans l'élite du pouvoir aux Etats-Unis : à propos de la théorie de C.W. Mills.—Pierre Hassner, Salt, ou le triomphe de l'« arms control ».—Jean-Pierre Derriennic, Les Salt et l'équilibre nucléaire.—Marie-France Toinet, Les Etats-Unis et les Salt, ou comment désarmer sans désarmer.—Renata Bournazel, l'Union soviétique et les Salt : La coexistence à l'heure de la parité stratégique.—Jean Klein, Les Salt et la sécurité en Europe.

La vie administrative. (Paris).—jg. 1973—nr. 153

Du prix de la vie.—V. Wright, La carrière mouvementée du Préfet Monteil : Préfet des Loges.—Législation & Jurisprudence.—Tribune libre.—La vie administrative.—Organisation, Méthodes & Techniques.—Chroniques.—Bibliographie & Discographie.